

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

16. Σχόλια για τη μεγάλη επεξήγηση (16. Mahāniddesa-
aṭṭhakathā)

14. Σχόλια για την επεξήγηση της ομιλίας για την ταχύτητα
(14. Tuvaṭṭakasuttaniddesavaṇṇanā)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

16. Σχόλια για τη μεγάλη επεξήγηση

14. Tuvaṭakasuttaniddesavaṇṇanā

150. Cuddasame tuvaṭakasuttaniddese pucchāmi tanti idampi tasmimyeva mahāsamaye “kā nu kho arahattappattiyā paṭipattī”ti uppannacittānaṃ ekaccānaṃ devatānaṃ tamatthaṃ pakāsetuṃ purimanayeneva nimmitabuddhena attānaṃ pucchāpetvā vuttaṃ.

Tattha ādipucchāgāthāya tāva pucchāmīti ettha adiṭṭhajotanādivasena pucchā vibhajitā. Ādiccabandhūti ādiccassa gottabandhu. Vivekaṃ santipadañcāti vivekañca santipadañca. Kathaṃ disvāti kena kāraṇena disvā, kathaṃ pavattadassano hutvāti vuttaṃ hoti.

Tisso pucchāti gaṇanaparicchedo. Adiṭṭhajotanāti yaṃ na diṭṭhaṃ na paṭividdhaṃ, tassa pākaṭakaraṇatthāya pucchā. Diṭṭhasaṃsandanāti yaṃ ñāṇacakkhunā diṭṭhaṃ, tassa ghaṭanatthāya. Vimaticchedanāti yā kaṅkhā, tassācchedanatthaṃ. Pakatiyā lakkhaṇaṃ aññātanti dhammānaṃ tathalakkhaṇaṃ pakatiyā na ñātaṃ. Adiṭṭhanti na diṭṭhaṃ. “Na niṭṭha”ntipi pāṭho. Atulitanti tulāya tulitaṃ viya na tulitaṃ. Atīritanti tīraṇāya na tīritaṃ. Avibhūtanti na pākaṭaṃ. Avibhāvitanti paññāya na vaḍḍhitaṃ. Tassa ñāṇāyāti tassa dhammassa lakkhaṇajānanatthāya. Dassanāyāti dassanatthāya. Tulanāyāti tulanatthāya. Tīraṇāyāti tīraṇatthāya. Vibhāvanāyāti vibhāgakaraṇatthāya. Aññehi paṇḍitehīti aññehi buddhisampannehi. Saṃsayapakkhandoṭi sandehaṃ paviṭṭho.

Manussapucchāti manussānaṃ pucchā. Amanussapucchāti nāgasupaṇṇādīnaṃ pucchā. Gahaṭṭhāti avasesagahaṭṭhā. Pabbajitāti liṅgavasena vuttā. Nāgāti suphassādayo nāgā. Supaṇṇāti supaṇṇasaṃyuttavasena. Yakkhāti yakkhasaṃyuttavasena ca veditabbā. Asurāti pahārādādayo. Gandhabbāti pañcasikhagandhabbaputtādayo. Mahārājānoti cattāro mahārājāno. Ahīnindriyanti saṇṭhānavasena avikalindriyaṃ. So nimmitoti so bhagavatā nimmito buddho.

Vodānatthapucchāti visesadhammapucchā. Atītapucchāti atīte dhamme ārabbha pucchā. Anāgatādīsipi eseṇa nayo. Kusalapucchāti anavajjadhammapucchā. Akusalapucchāti sāvajjadhammapucchā. Abyākatapucchāti tadubhayaviparītadhammapucchā.

Ajjhesāmi tanti taṃ āṇāpemi. Kathayassu meti mayhaṃ kathehi. Gottañātakoti gottena ñātako. Gottabandhūti gottajjhattiko. Ekenākārenāti ekena koṭṭhāsena.

Santipadanti santisaṅkhātāṃ nibbānapadaṃ. Ye dhammā santādhigamāyāti ye satipaṭṭhānādayo dhammā nibbānapaṭilābhatthāya. Santiphusanāyāti ñāṇaphassena nibbānaphusanatthāya. Sacchikiriyaṃ paccakkhakarāṇatthāya. Mahantaṃ sīlakkhandhanti mahantaṃ sīlārāsīṃ. Samādhikkhandhādīsipi eseṇa nayo. Sīlakkhandhādayo lokiya lokuttarā, vimuttiñāṇadassanaṃ lokiya meva.

Tamokāyassa padālananti avijjārāsissa viddhaṃsanaṃ. Vipallāsassa bhedananti

catubbidhavipallāsassa bhedanam. Taṇhāsallassa abbuhananti taṇhākaṇṭakassa luñcanaṃ. Abhisāṅkhārassa vūpasamanti puññādiabhisāṅkhārassa nibbāpanam. Bhārassa nikkhepananti pañcakkhandhabhārassa ṭhapanam. Saṃsāraṇṭassa upacchedananti saṃsārapavattassa chedanam. Santāpassa nibbāpananti kilesasantāpassa nibbuti. Pariāhassa paṭipassaddhanti kilesadarathassa sannisīdanam. Devadevoti devānam atidevo.

151. Atha bhagavā yasmā yathā passanto kilese uparundhati, tathā disvā tathā pavattadassano hutvā parinibbāti, tasmā tamattham āvikaronto nānappakārena tam devaparisam kilesappahāne niyojento “mūlam papañcasaṅkhāyā”ti ārabhitvā pañca gāthā abhāsi.

Tattha ādigāthāya tāva saṅkhepattho - papañcasaṅkhāti papañcāti saṅkhātattā papañcā eva papañcasaṅkhā. Tassā avijjādayo kilesā mūlam, tam papañcasaṅkhāya mūlam asmīti pavattamānañca sabbam mantāya uparundhe. Yā kāci ajjhataṃ taṇhā uppajjeyyūṃ. Tāsam vinayāya pahānāya sadā sato sikkhe upaṭṭhitassati hutvā sikkheyyāti.

Ajjhattasamuṭṭhānā vāti citte uppannā vā. Purebhattanti divābhattato purekālam. Accantasamyogatthe upayogavacanam, atthato pana bhumameva purebhatteti, esa nayo pacchābhattādīsu. Pacchābhattanti divābhattato pacchākālam. Purimaṃ yāmaṃ rattiyaṃ paṭhamakoṭṭhāsam. Majjhimaṃ yāmaṃ rattiyaṃ dutiyakoṭṭhāsam. Pacchimaṃ yāmaṃ rattiyaṃ tatiyakotṭhāsam. Kāleti kālapakkhe. Juṇheti sukkapakkhe. Vasseti cattāro vassānamāse. Hemanteti cattāro hemantamāse. Gimheti cattāro gimhānamāse. Purime vayokhandheti paṭhame vayokoṭṭhāse, paṭhamavayeti attho. Tīsu ca vayesu vassasatāyukassa purisassa ekekasmim vaye catumāsādhikāni tettiṃsa vassāni honti.

152. Evaṃ paṭhamagāthāya tāva tīhi sikkhāhi yuttaṃ desanaṃ arahattanikūṭena desetvā puna mānappahānavasena desetum “yaṃ kiñcī”ti gāthamāha. Tattha yaṃ kiñci dhammabhiññā ajjhantanti yaṃ kiñci uccākulīnatādikaṃ attano guṇam jāneyya. Atha vāpi bahiddhāti atha vā bahiddhāpi ācariyupajjhāyānam vā guṇam jāneyya. Na tena thāmaṃ kubbethāti tena guṇena mānaṃ na kareyya.

Satānanti santaguṇavantānaṃ. Santānanti nibbutasantānaṃ. Na vuttāti na kathitā. Nappavuttāti na vissajjitā.

153. Idānissa akaraṇavidhiṃ dassento “seyyo na tenā”ti gāthamāha. Tassattho - tena ca mānena “seyyoha”nti vā “nīcoha”nti vā “sarikkhoha”nti vāpi na maññeyya. Tehi ca uccākulīnatādīhi guṇehi phuṭṭho anekarūpehi “ahaṃ uccā kulā pabbajito”tiādinā nayena attānaṃ vikappento na tiṭṭheyyāti.

154. Evaṃ mānappahānavasenapi desetvā idāni sabbakilesūpasamavasena desetum “ajjhattamevā”ti gāthamāha. Tattha ajjhattamevupasameti attani eva rāgādisabbakilese upasameyya. Na aññato bhikkhu santimeseyyāti ṭhapetvā ca satipaṭṭhānādīni aññena upāyena santiṃ na pariyeseyya. Kuto nirattā vāti nirattā kutoyeva.

Na eseyyāti sīlabbatādīhi na maggeyya. Na gaveseyyāti na olokeyya. Na pariyeseyyāti punappunaṃ na ikkheyya.

155. Idāni ajjhattaṃ upasantassa khīṇāsavassa tādibhāvaṃ dassento “majjhe yathā”ti gāthamāha. Tassattho - yathā mahāsamuddassa uparihetṭhimabhāgānaṃ vemajjhasaṅkhāte catuyojanasahassappamāṇe majjhe pabbatantare t̥hitassa vā majjhe samuddassa ūmi no jāyati, t̥hitova so hoti avikampamāno, evaṃ anejo khīṇāsavo lābhādīsu t̥hito assa avikampamāno, so tādiso rāgādiussadaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñcīti.

Ubbedhenāti hetṭhābhāgena. Gambhīroti udakapiṭṭhito paṭṭhāya caturāsītiyojanasahassāni gambhīro. “Ubbedho”tipi pāṭho, taṃ na sundaraṃ. Hetṭhāti antoudakaṃ. Uparīti uddhaṃudakaṃ. Majjheti vemajjhe. Na kampatīti t̥hitatṭhānato na calati. Na vikampatīti ito cito ca na calati. Na calatīti niccalaṃ hoti. Na vedhatīti na phandati. Nappavedhatīti na parivattati. Na sampavedhatīti na paribbhamati. Aneritoti na erito. Aghatṭitoti akkhobho. Acalitoti na kampito. Aluṭitoti na kalalībhūto. Tatra ūmi no jāyatīti tasmim̐ t̥hāne vīci na uppajjati.

Sattannaṃ pabbatānaṃ antarikāsūti yugandharādīnaṃ sattannaṃ pabbatānaṃ antaranārā. Sīdantarāti antamaso simbalītūlāmpi tesu patitapatitaṃ sīdatīti sīdā, pabbatantare jātattā antarā. “Antarasīdā”tipi pāṭho.

156. Idāni evaṃ arahattanikūṭṭena desitaṃ dhammadesanaṃ abbhānumodento tassa ca arahattassa ādipaṭipadaṃ pucchanto nimmitabuddho “akittayī”ti gāthamāha. Tattha akittayīti ācikkhi. Vivaṭacakkhūti vivaṭehi anāvaraṇehi pañcahi cakkhūhi samannāgato. Sakkhidhammanti sakāyattaṃ sayamaṃ abhiññātaṃ attapaccakkhadhammaṃ. Parissayavinayanti parissayavinayanaṃ. Paṭipadaṃ vadehīti idāni paṭipattiṃ vadehi. Bhaddanteti bhaddaṃ tava atthūti bhagavantaṃ ālapanto āha. Atha vā bhaddaṃ sundaraṃ tava paṭipadaṃ vadehītipi vuttaṃ hoti. Pātimokkhaṃ atha vāpi samādhinti tameva paṭipadaṃ bhinditvā pucchatī. Paṭipadanti etena vā maggaṃ pucchatī. Itarehi sīlaṃ samādhīṇca pucchatī.

Maṃsacakkhunāpīti sasambhārikamaṃsacakkhunāpi. Dibbacakkhunāpīti dibbasadisattā dibbaṃ. Devānañhi sucaritakammanibbattaṃ pittasemharuhirādīhi apalibuddhaṃ upakkilesavinimuttatāya dūrepi ārammaṇasampaṭicchanasamatthaṃ dibbaṃ pasādacakkhu hoti. Idañcāpi vīriyabhāvanābalanibbattaṃ ñāṇacakkhu tādīsamevāti dibbasadisattā dibbaṃ. Dibbavihārasena paṭiladdhattā, attanā ca dibbavihārasannissitattāpi dibbaṃ. Ālokapariggahena mahājutikattāpi dibbaṃ. Tirokuṭṭādigatarūpadassanena mahāgatikattāpi dibbaṃ. Taṃ sabbaṃ saddasatthānusārena veditabbaṃ. Dassanaṭṭhena cakkhu, cakkhukiccarāṇena cakkhumivātipi cakkhu, dibbañca taṃ cakkhu cāti dibbacakkhu. Tena dibbacakkhunāpi vivaṭacakkhu. Idāni pañcavidhaṃ cakkhuṃ vitthārena kathetum̐ “kathaṃ bhagavā maṃsacakkhunāpi vivaṭacakkhū”tiādimāha. Maṃsacakkhumhi bhagavato pañcavaṇṇā saṃvijjantīti ettha sasambhārādīkacakkhumhi buddhassa bhagavato pañca koṭṭhāsā paccekaṃ paccekaṃ upalabbhanti.

Nīlo ca vaṇṇoti umāpupphavaṇṇo. Pītako ca vaṇṇoti kaṇikārapupphavaṇṇo. Lohitako ca vaṇṇoti indagopakavaṇṇo. Kaṇho ca vaṇṇoti añjanavaṇṇo. Odāto ca vaṇṇoti osadhitārakavaṇṇo. Yattha ca akkhilomāni patitṭhitānīti yasmiṃ t̥hāne akkhilomāni patitṭhahitvā utṭhitāni. Taṃ nīlaṃ hoti sunīlanti ettha nīlanti sabbasaṅgāhakavasena vuttaṃ. Sunīlanti antaravirahitaṃ suṭṭhu nīlaṃ. Pāsādikanti pasādajanaṃ. Dassaneyyanti dassanīyaṃ. Umāpupphasamānanti dakasītalapupphasadisamaṃ. Tassa paratoti tassa samantā bāhirapasse. Pītakanti sabbasaṅgāhakaṃ. Supītakanti

antaravirahitaṃ suṭṭhu pītaṃ. Ubhayato ca akkhikūṭānīti dve ca akkhikoṭiyo. Lohitakānīti sabbasaṅgāhakavasena vuttaṃ. Sulohitakānīti apaññāyamānavivarāni suṭṭhu lohitaṃ. Majjhe kaṇhanti akkhīnaṃ majjhimaṭṭhānaṃ añjanasadisam kaṇhaṃ. Sukaṇhanti antaravirahitaṃ suṭṭhu kaṇhaṃ. Alūkhanti pāsādikaṃ. Siniddhanti paṇītaṃ. Bhaddāriṭṭhakasamānanti apanītatacabhaddāriṭṭhakaphalasadisam. “Addāriṭṭhakasamāna”ntipi pāli, tassā tintakākasadisanti attho. Odātanti sabbasaṅgāhakavasena vuttaṃ. Suodātanti antaravirahitaṃ rajatamaṇḍalasadisam suṭṭhu odātaṃ. Setam paṇḍaranti dvīhipi atiodātataṃ dasseti. Pākatikena maṃsacakkhunāti pakatimaṃsacakkhunā. Attabhāvapariyāpannenāti attabhāvasannissitena. Purimasucaritakammābhiniḃbattenāti purimesu tattha tatthuppannesu attabhāvesu kāyasucaritādikammunā uppāditeṇa. Samantā yojanaṃ passatīti samantato catugāvutappamāṇe yojane tirokuṭṭādigataṃ rūpaṃ āvaraṇavirahitaṃ pakatimaṃsacakkhunā dakkhati.

Divā ceva rattiñcāti divasabhāge ca rattibhāge ca. Caturaṅgasamannāgatoti catūhi aṅgehi samannāgato paripuṇṇaandhakāro ālokavirahito. Sūriyo vā atthaṅgatoti sūrabhāvaṃ janayanto uṭṭhito sūriyo vigato. Kālapakkho ca uposathoti kālapakkhe cātuddasūposathadivaso ca. Tibbo ca vanasaṇḍoti gahano ca rukkhārasi. Mahā ca kālamegho abbhūṭṭhitoti mahanto kālamegho abbhapaṭalo ca uṭṭhito hoti. Kuṭṭo vāti iṭṭhakācayo vā. Kavāṭam vāti dvāravātapānādikavāṭam vā. Pākāro vāti mattikādipākāro vā. Pabbato vāti paṃsupabbatādipabbato vā. Gacchaṃ vāti taruṇagacchādīgacchaṃ vā. Latā vāti karavindādi latā vā. Āvaraṇam rūpānaṃ dassanāyāti rūpārammaṇānaṃ dassanattāya paṭisedham natthi. Ekañce tilaphalaṃ nimittaṃ katvāti sace ekaṃ tilabījaṃ saññāṇaṃ katvā. Tilavāhe pakkhipeyyāti dve sakaṭe tilarāsimhi khipeyya. Keci pana “vāho nāma kumbhātirekadvesakaṭa”nti vadanti. Taññeva tilaphalaṃ uddhareyyāti taṃnimittakataṃ tilabījamyeva uddharitvā gaṇheyya.

Dibbena cakkhunāti idaṃ vuttatthameva. Visuddhenāti cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetuttā visuddhena. Yo hi cutimattameva passati na upapātaṃ, so ucchedadiṭṭhiṃ gaṇhāti. Yo upapātameva passati na cutiṃ, so navasattapātubhāvasassatadiṭṭhiṃ gaṇhāti. Yo pana tadubhayaṃ passati, so yasmā duvidhampi taṃ diṭṭhigataṃ ativattati, tasmāssa taṃ dassanaṃ diṭṭhivisuddhihetu hoti, ubhayañcetam buddhaputtā passanti. Tena vuttaṃ - “cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetuttā visuddha”nti. Manussūpacāraṃ atikkamitvā rūpadassanena atikkantamānusakaṃ, mānusakaṃ vā maṃsacakkhuṃ atikkantattā atikkantamānusakanti veditabbaṃ.

Tena dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passatīti manussamaṃsacakkhunā viya satte oloketi. Cavamāne upapajjamāneti ettha cutikkhaṇe upapattikkhaṇe vā dibbacakkhunā daṭṭhuṃ na sakkā. Ye pana āsannacutikā idāni cavissanti, te cavamānā. Ye ca gahitapaṭisandhikā sampatinibbattāva, te upapajjamānāti adhippetā. Te evarūpe cavamāne upapajjamāne ca passatīti dasseti. Hīneti mohanissandayuttattā hīne. Tabbiparīte paṇīte. Suvaṇṇeti adosanissandayuttattā iṭṭhakantamanāpavaṇṇayutte. Tabbiparīte dubbaṇṇe, abhirūpe virūpeti attho. Sugateti sugatigate, alobhanissandayuttattā vā aḍḍhe mahaddhane. Duggateti duggatigate, lobhanissandayuttattā vā dalidde

appannapāṇe. Yathākammūpaṇeti yaṃ yaṃ kammaṃ upacitaṃ, tena tena upagate. Tattha purimehi “cavamāne”tiādīhi dibbacakkhukiccaṃ vuttaṃ. Iminā pana padena yathākammūpagaññakiccaṃ.

Tassa ca ñāṇassa ayamuppattikkamo - idha bhikkhu heṭṭhānirayābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā nerayike satte passati mahādukkhaṃ anubhavamāṇe, taṃ dassanaṃ dibbacakkhukiccameva. So evaṃ manasi karoti “kiṃ nu kho kammaṃ katvā ime sattā etaṃ dukkhaṃ anubhavanti”ti, athassa “idaṃ nāma katvā”ti taṃ kammārammaṇaṃ ñāṇaṃ uppajjati. Tathā uparidevalokābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā nandanavana missakavana phārusakavanādīsu satte passati mahāsampattiṃ anubhavamāṇe. Tampi dassanaṃ dibbacakkhukiccameva. So evaṃ manasi karoti “kiṃ nu kho kammaṃ katvā ime sattā etaṃ sampattiṃ anubhavanti”ti. Athassa “idaṃ nāma katvā”ti taṃ kammārammaṇaṃ ñāṇamuppajjati. Idaṃ yathākammūpagaññanaṃ nāma. Imassa viṣuṃ parikammaṃ nāma natthi. Yathā ca imassa, evaṃ anāgataṃsaññassāpi. Dibbacakkhupāḍakāneva hi imāni dibbacakkhunā saheva ijjhanti.

Ime vata bhontotiādīsu imeti dibbacakkhunā diṭṭhānaṃ nidassanavacanaṃ. Vatāti anusocanatthe nipāto. Bhontoti bhavanto. Duṭṭhu caritaṃ, duṭṭhuṃ vā caritaṃ kilesapūṭikattāti duccaritaṃ; kāyena duccaritaṃ, kāyato vā uppannaṃ duccaritanti kāyaduccaritaṃ. Itaresupi eseṇa nayo. Samannāgatāti samaṅgībhūtā.

Ariyānaṃ upavāḍakāti buddhapaccekaḥbuddhabuddhasāvakānaṃ ariyānaṃ antamaso gihisotāpannānampi anatthakāmā hutvā antimavatthunā vā guṇaparidhamṣanena vā upavāḍakā, akkosakā garahakāti vuttaṃ hoti. Tattha “natthi imesaṃ samaṇadhammo, assamaṇā ete”ti vadanto antimavatthunā upavadati. “Natthi imesaṃ jhānaṃ vā vimokkhaṃ vā maggo vā phalaṃ vā”tiādīni vadanto guṇaparidhamṣanena upavadatīti veditabbo. So ca jhānaṃ vā upavadeyya ajhānaṃ vā, ubhayathāpi ariyūpavāḍova hoti; atibhāriyaṃ kammaṃ, anantariyakammasadisamaṇaṃ, saggāvaraṇaṃ maggāvaraṇaṇca, satekiccaṃ pana hoti. Tasmā yo ariyaṃ upavadati, tena gantvā sace attanā vuḍḍhataro hoti, ukkuṭikaṃ nisīditvā “ahaṃ āyasmantaṃ idaṇcīdaṇca avacaṃ, taṃ me khamāhī”ti khamāpetabbo. Sace pana navakataro hoti, vanditvā ukkuṭikaṃ nisīditvā añjaliṃ paggaḥetvā “ahaṃ, bhante, tumhe idaṇcīdaṇca avacaṃ, taṃ me khamathā”ti khamāpetabbo. Sace so nakkhamati, disāpakkanto vā hoti, sayaṃ vā gantvā saddhivihārike vā pesetvā khamāpetabbo. Sace nāpi gantuṃ na pesetuṃ sakkā hoti, ye tasmaṃ vihāre bhikkhū vasanti, tesamaṃ santikaṃ gantvā sace navakatarā honti, ukkuṭikaṃ nisīditvā sace vuḍḍhatarā, vuḍḍhe vuttanayeneva paṭipajjitvā “ahaṃ, bhante, asukaṃ nāma āyasmantaṃ idaṇcīdaṇca avacaṃ, taṃ me khamatu me so āyasmā”ti vatvā khamāpetabbo. Sammukhā akhamantepe etadeva kātappaṃ. Sace ekacārikabhikkhu hoti, neva tassa vasanaṭṭhānaṃ na gataṭṭhānaṃ paññāyati, ekassa paṇḍitassa bhikkhuno santikaṃ gantvā “ahaṃ, bhante, asukaṃ nāma āyasmantaṃ idaṇcīdaṇca avacaṃ, taṃ me anussarato anussarato vipaṭṭisāro hoti, kiṃ karomī”ti vattappaṃ. So vakkhati “tumhe mā cintayittha, theromaṃ tumhākaṃ khamati, cittaṃ vūpasamethā”ti. Tenapi ariyassa gatadisābhimukhena añjaliṃ paggaḥetvā “khamathā”ti vattappaṃ. Yadi so parinibbuto hoti, parinibbutamañcatṭhānaṃ gantvā yāva sivathikaṃ gantvāpi khamāpetabbo. Evaṃ kate neva saggāvaraṇaṃ na maggāvaraṇaṃ hoti, pākatikameva hotīti.

Micchādiṭṭhikāti viparītadassanā. Micchādiṭṭhikammasamādhānāti micchādiṭṭhivasena

samādinnañānāvidhakammā, ye ca micchādiṭṭhimūlakesu kāyakammādīsū aññepi samādapenti. Ettha ca vacīduccaritaggahaṇe neva ariyūpavāde, manoduccaritaggahaṇe na ca micchādiṭṭhiyā saṅgahitāyapi imesaṃ dvinnam punavacanaṃ mahāsāvajjabhāvadassanattanti veditabbaṃ. Mahāsāvajjo hi ariyūpavādo ānantariyasadiso. Vuttampi cetam -

“Seyyathāpi, sārīputta, bhikkhu sīlasampanno samādhisampanno paññāsampanno diṭṭheva dhamme aññaṃ ārādheyya, evaṃsāmpadamidaṃ, sārīputta, vadāmi. Taṃ vācam appahāya taṃ cittaṃ appahāya taṃ diṭṭhiṃ appaṭinissajjitvā yathābhataṃ nikkhitto evaṃ niraye”ti.

Micchādiṭṭhito ca mahāsāvajjataraṃ nāma aññaṃ natthi. Yathāha -

“Nāhaṃ, bhikkhave, aññaṃ ekadhammampi samanupassāmi, yaṃ evaṃmahāsāvajjaṃ yathayidaṃ, bhikkhave, micchādiṭṭhi. Micchādiṭṭhiparamāni bhikkhave, mahāsāvajjānī”ti.

Kāyassa bhedāti upādinnakkhandhapariccāgā. Paraṃ maraṇāti tadanantarābhiniḍḍhattakkhandhaggahaṇe. Atha vā kāyassa bhedāti jīvitindriyassupacchedā. Paraṃ maraṇāti cuticittato uddham. Apāyanti evamādi sabbam nirayavevacanameva. Nirayo hi saggamokkhaḥhetubhūtā puññasammatā ayā apētattā, sukhānaṃ vā āyassa abhāvā apāyo. Dukkassa gati paṭisaraṇanti duggati, dosabahulatāyā vā duṭṭhena kammunā niḍḍattā gatīti duggati. Vivasā nipatanti tattha dukkaṭakārinoti vinipāto, vinassantā vā ettha nipatanti sambhijjamānaṅgapaccaṅgātīpi vinipāto. Natthi ettha assādasaññito ayoti nirayo.

Atha vā apāyaggahaṇe na tiracchānayaṇiṃ dīpeti, tiracchānayaṇi hi apāyo sugatito apētattā. Na duggati, mahesakkhānaṃ nāgarājādīnaṃ sambhavato. Duggatiggahaṇe na pettivisaṃsaṃ dīpeti, so hi apāyo ceva duggati ca sukhato apētattā dukkassa ca gatibhūtattā, na tu vinipāto, asurakāyasadisam avinipatitattā. Vinipātaggahaṇe na asurakāyaṃ dīpeti. So hi yathāvuttena atthēna apāyo ceva duggati ca sabbasamussayehi ca vinipatitattā vinipātoti vuccati. Nirayaggahaṇe na avīciādiānekappakāraṃ nirayameva dīpetīti. Upapannāti upagatā, tattha abhinibbattāti adhippāyo. Vuttavipariyāyena sukkapakkho veditabbo. Ayaṃ pana viseso - tattha sugatiggahaṇe na manussagatīpi saṅgayhati. Saggaggahaṇe na devagatiyeva. Tattha sundarā gatīti sugati. Rūpādīhi visayehi suṭṭhu aggoti saggo. So sabbopi lujjanapalujjanaṭṭhena lokoti ayaṃ vacanatto. Iti dibbena cakkhunātiādi sabbam nigamanavacanaṃ.

Evaṃ dibbena cakkhunā passatīti ayamettha saṅkhepattho - dibbacakkhuññaṃ parittapaccuppannaajjhātabhiddhārammaṇavasena catūsū ārammaṇesu pavattati. Yathākammapaṇāsaṃ parittamahaggaṭṭhājjhātabhiddhārammaṇavasena pañcasū ārammaṇesu pavattati. Anāgataṃsaññaṃ parittamahaggaṭṭhājjhātabhiddhānavattabbārammaṇavase na aṭṭhasū ārammaṇesu pavattatīti.

Ākaṅkhamāno ca bhagavāti bhagavā icchamāno. Ekampi lokadhātuṃ passeyyāti ekaṃ cakkavālaṃ olokeyya. Sahassimpī cūḷanikanti ettha yāvatā candimasūriyā pariharanti, disā bhānti virocāmānā, tāva sahasadhā loko, esā sahasicūḷanikā nāma. Cūḷanikanti khuddakaṃ. Dvisahassimpī majjhimikaṃ lokadhātuntī ettha

sahassacakkavāḷānaṃ sahasabhāgena gaṇetvā dasasatasahassacakkavāḷaparimāṇā dvisahassī majjhimikā lokadhātu nāma. Ettakena buddhānaṃ jātikkhettaṃ nāma dassitaṃ. Bodhisattānañhi pacchimabhāve devalokato cavitvā mātukucchiyaṃ paṭisandhiggahaṇadivase ca mātukucchito nikkhamanadivase ca mahābhinikkhamanadivase ca sambodhidhammacakkapavattanaāyusaṅkhārossajjanaparinibbānadivasesu ca ettakaṃ t̥hānaṃ kampaṭi.

Tisahassimpi. Mahāsahassimpi lokadhātunti sahasito paṭṭhāya tatiyāti tisahassī, paṭhamasahassiṃ sahasadhā katvā gaṇitaṃ majjhimikaṃ sahasadhā katvā gaṇitattā mahantehi sahassehi gaṇitāti mahāsahassī. Ettāvatā koṭisatasahassacakkavāḷaparimāṇo loko dassito hoti. Gaṇakaputtatissatthero pana evamāha - “na hi tisahassimahāsahassilokadhātuyā etaṃ parimāṇaṃ. Idañhi ācariyānaṃ sajjhāyamūlakaṃ vācāya parihīnaṭṭhānaṃ, dasakoṭisatasahassacakkavāḷaparimāṇaṃ pana t̥hānaṃ tisahassimahāsahassilokadhātu nāmā”ti. Ettāvatā hi bhagavato āṇākkhettaṃ nāma dassitaṃ. Etasmiñhi antare ātānāṭiyaparitta- isigiliparitta- dhajaggaparitta- bojjhaṅgaparittakhandhaparitta- moraparitta- mettaparitta- ratanaparittānaṃ āṇā pharati.

Yāvatakaṃ vā pana ākaṅkheyyāti yattakaṃ vā iccheyya. Iminā visayakkhettaṃ dassitaṃ. Buddhānañhi visayakkhettaṃ pamāṇaparicchedo nāma natthi, natthikabhāve cassa imaṃ upamaṃ āharanti - koṭisatasahassacakkavāḷamhi yāva brahmalokā sāsapehi pūretvā sace koci puratthimāya disāya ekacakkavāḷe ekaṃ sāsapaṃ pakkhipanto āgaccheyya, sabbepi te sāsapā parikkhayaṃ gaccheyyumaṃ. Na tveva puratthimāya disāya cakkavāḷāni. Dakkhiṇādīsipi eseṇa nayo. Tattha buddhānaṃ avisayo nāma natthi. Tāvatakaṃ passeyyāti tattakaṃ olokeyya. Evaṃ parisuddhaṃ bhagavato dibbacakkhūti dibbacakkhukathaṃ niṭṭhāpesi.

Kathaṃ bhagavā paññācakkhunāpi vivaṭacakkhūti kenappakārena paññācakkhunā apihitacakkhu? Mahāpañño puthupaññotiādikaṃ tattha atirocati yadidaṃ paññāyāti pariyoṣānaṃ heṭṭhā vuttatthameva.

Buddhacakkhunāti indriyaparopariyattañāṇena ca āsayānusayañāṇena ca. Imesaṃ dvinnāṃ ñāṇānaṃ buddhacakkhūti nāmaṃ, sabbaññutaññāṇassa samantacakkhūti, tiṇṇaṃ maggañāṇaṃ dhammacakkhūti. Lokaṃ volokento addasa satteti satte addakkhi. Apparajakkhetiādīsu yesaṃ vuttanayeneva paññācakkhumhi rāgādirajaṃ appaṃ, te apparajakkhā. Yesaṃ taṃ mahantaṃ, te mahārajakkhā. Yesaṃ saddhādīni indriyāni tikkhāni, te tikkhindriyā. Yesaṃ tāni mudūni, te mudindriyā. Yesaṃ teyeṇa saddhādayo ākāraṃ suṇḍarā, te svākārā. Ye kathitakāraṇaṃ sallakkhenti, sukhena sakkā honti viññāpetumaṃ te suviññāpayā. Ye paralokañceva vājjañca bhayato passanti, te paralokavajjabhayadassāvino nāma.

Uppaliniyanti uppalavane. Itaresipi eseṇa nayo. Antonimuggaposīnīti yāni antonimuggāneva posiyanti. Udaṃ accuggamma tiṭṭhantīti udaṃ atikkamitvā tiṭṭhanti. Tattha yāni yāni accuggamma t̥hitāni, tāni tāni sūriyarasmisamphassaṃ āgamayamānāni t̥hitāni ajja pupphanakāni. Yāni samodakaṃ t̥hitāni, tāni sve pupphanakāni. Yāni udakā anuggatāni antonimuggaposīni, tāni tatiyadivaseva

pupphanakāni. Udakā pana anuggatāni aññānipi sarogauppalāni nāma atthi, yāni neva pupphissanti, macchakacchapabhakkhāneva bhavissanti, tāni pāḷiṃ nārūḷhāni, āharitvā pana dīpetabbānīti dīpitāni.

Yatheva hi tāni catubbidhapupphāni, evameva ugghaṭitaññū vipaṇcitaññū neyyo padaparamoti cattāro puggalā. Yassa puggalassa udāhaṭavelāya dhammābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo ugghaṭitaññū. Yassa puggalassa saṃkhittena bhāsitaṣṭa vitthārena atthe vibhajīyamāne dhammābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo vipaṇcitaññū. Yassa puggalassa uddesato paripucchato yoniso manasikaroto kalyāṇamitte sevato bhajato payirupāsato dhammābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo neyyo. Yassa puggalassa bahumpi suṇato bahumpi bhaṇato bahumpi dhārayato bahumpi vācato na tāya jātiyā dhammābhisamayo hoti, ayaṃ vuccati puggalo padaparamo. Tattha bhagavā uppalavanādisadisam dasasahassilokadhātum olokento ajja pupphanakāni ugghaṭitaññū, sve pupphanakāni vipaṇcitaññūti evaṃ sabbākārato ca addasa. Tattha tiṇṇaṃ puggalānaṃ imasmimyeva attabhāve bhagavato dhammadesanā atthaṃ sādheti, padaparamānaṃ anāgatatthāya vāsana hoti.

Rāgacaritotiādīsu rajjanavasena ārammaṇe caraṇaṃ etassa atthīti rāgacarito. Dussanavasena ārammaṇe caraṇaṃ etassa atthīti dosacarito. Muihanavasena ārammaṇe caraṇaṃ etassa atthīti mohacarito. Vitakkanavasena ūhanavasena ārammaṇe caraṇaṃ etassa atthīti vitakkacarito. Okappanasaddhāvasena ārammaṇe caraṇaṃ etassa atthīti saddhācarito. Nāṇameva caraṇaṃ, ṇāṇena vā caraṇaṃ, ṇāṇassa vā caraṇaṃ, ṇāṇato vā caraṇaṃ etassa atthīti ṇāṇacarito. Rāgacaritassāti rāgussadassa rāgabahulassa. Paratopi eseṇa nayo.

Asubhakathaṃ kathetīti uddhumātakādidasavidhaṃ asubhapaṭisaṃyuttakathaṃ ācikkhati. Vuttañhetam - “asubhā bhāvetabbā rāgassa pahānāyā”ti. Mettābhāvanam ācikkhatīti mettābhāvanam cittasinehanaṃ katheti. Vuttañhetam - “mettā bhāvetabbā byāpādassa pahānāyā”ti. Uddeseti sajjhāyane. Paripucchāyāti atthakathāya. Kālena dhammassavaneti yuttappattakāle uttari pariyattidhammassavane. Dhammasākacchāyāti aññehi saddhiṃ sākacchāya. Garusaṃvāseti garūnaṃ payirupāsane. Nivesetīti ācariyānaṃ santike patiṭṭhāpeti. Ānāpānassatiṃ ācikkhatīti ānāpānassatisampayuttakammaṭṭhānaṃ katheti. Vuttañhetam - “ānāpānassati bhāvetabbā vitakkupacchedāyā”ti. Pasādanīyaṃ nimittaṃ ācikkhatīti cūḷavedalla- mahāvedallā- dipasādanakam suttaṃ katheti. Buddhasubodhinti buddhassa bhagavato buddhattapaṭivedhaṃ. Dhammasudhammatanti navavidhalokuttaradhammassa svākkhātataṃ. Saṅghasuppaṭipattinti atthavidhaariyasaṅghassa suppaṭipannatādisuṭṭhupaṭipattiṃ. Sīlāni ca attanoti attano santakasīlāni ca. Ācikkhati vipassanānimittanti udayabbayādipaṭisaṃyuttaṃ katheti. Aniccākāranti hutvā abhāvākāraṃ. Dukkākāranti udayabbayapaṭipīḷanākāraṃ. Anattākāranti avasavattanākāraṃ.

Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhitoti selamaye ekagghane pabbatamuddhani ṭhitova, na hi tattha ṭhitassa dassanattaṃ abhimukhe gīvukkipanapasāraṇādikkam atthi. Tathūpamanti tappaṭibhāgaṃ selapabbatūpamaṃ. Ayaṃ panettha saṅkhepattho - yathā selapabbatamuddhanti ṭhitova cakkhunā puriso samantato janataṃ passeyya. Sumedha sundarapañña sabbaññutaññāṇena samantacakkhu bhagavā dhammamayaṃ paññāmayam pāsādamāruyaṃ sayam apetasoko sokāvatiṇṇaṃ jātijarābhibhūtañca janataṃ avekkhassu upadhārayatu upaparikkhatu.

Ayaṃ panettha adhippāyo - yathā hi pabbatapādasāmantā mahantaṃ khettaṃ katvā tattha kedārapālīsu kuṭīyo katvā rattiṃ aggim jāleyya, caturaṅgasamannāgatañca andhakāraṃ assa, atha tassa pabbatassa matthake ṭhatvā cakkhumato purisassa bhūmiṃ olokayato neva khettaṃ na kedārapālīyo na kuṭīyo na tattha sayitamanussa paññāyeyyū, kuṭikāsu pana aggijālamattameva paññāyeyya. Evaṃ dhammapāsādaṃ āruya sattakāyaṃ olokayato tathāgatassa ye te akatakalyāṇā sattā, te ekavīhāre dakkhiṇajāṇupasse nisinnāpi buddhacakkhussa āpāthaṃ nāgacchanti, rattiṃ khittasārā viya honti. Ye pana katakalyāṇā veneyyapuggalā, te evassa dūrepi ṭhitā āpāthaṃ gacchanti, te eva aggi viya himavantapabbato viya ca. Vuttampi cetam -

“Dūre santo pakāsentī, himavantova pabbato;
Asantettha na dissanti, rattiṃ khittā yathā sarā”ti.

Sabbaññutaññāṇanti ettha pañcaneyyapathappabhedam sabbaṃ aññāsīti sabbaññū. Saṅkhatāsaṅkhatādibhedā sabbadhammā hi saṅkhāro vikāro lakkhaṇaṃ nibbānaṃ paññattīti pañceva neyyapathā honti. Sabbaññussa bhāvo sabbaññutā, sabbaññutā eva ñāṇaṃ “sabbaññutāññāṇa”nti vattabbe “sabbaññutaññāṇa”nti vuttaṃ. Sabbaññūti ca kamasabbaññū sakimsabbaññū satatasabbaññū sattisabbaññū ñātasabbaññūti pañcavidhā sabbaññuno siyū. Tesu kamena sabbajānanakālāsambhavato kamasabbaññutā na hoti, sakim sabbārammaṇaggahaṇābhāvato sakimsabbaññutā na hoti, cakkhuviññāṇādīnaṃ yathārammaṇacittasambhavato bhavaṅgacittavirodhato yuttiabhāvato ca satatasabbaññutā na hoti, parisesato sabbajānanasamatthatāya sattisabbaññutā vā siyā, viditasabbadhammattā ñātasabbaññutā vā, sattisabbaññuno sabbajānanattaṃ natthīti tampi na yujjati, “na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñci...pe... samantacakkhū”ti vuttattā ñātasabbaññutā eva yujjati. Evañhi sati kiccatto asammohato kāraṇasiddhito āvajjanapaṭibaddhato sabbaññutameva hotīti. Tena ñāṇenāti tena sabbajānanañāṇena.

Puna aparena pariyāyena sabbaññubhāvasādhanatthaṃ “na tassā”ti gāthamāha. Tattha na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñcīti tassa tathāgatassa idha imasmiṃ tedhātuke loke imasmiṃ paccuppannakāle vā paññācakkhunā adiṭṭhaṃ nāma kiñci appamattakampi na atthi na saṃvijjati. Atthīti idaṃ vattamānakālikam ākhyātapadaṃ, iminā paccuppannakālikassa sabbadhammassa ñātabhāvaṃ dasseti. Gāthābandhasukhatthaṃ panettha da-kāro payutto. Atho aviññātanti ettha athoti vacanopādāne nipāto. Aviññātanti atītakālikam aviññātaṃ nāma kiñci dhammajātaṃ nāhosīti pāṭhaseso. Abyayabhūtaṃ atthi-saddassa gahaṇe pāṭhasesaṃ vināpi yujjatiyeva. Iminā atītakālikassa sabbadhammassa ñātabhāvaṃ dasseti. Ajānitabbanti anāgatakalikaṃ ajānitabbaṃ nāma dhammajātaṃ na bhavissati natthīti. Iminā anāgatakalikassa sabbadhammassa ñātabhāvaṃ dasseti.

Jānanakiriyāvisesamattameva vā ettha a-kāro. Sabbaṃ abhiññāsi yadatthi neyyanti ettha yaṃ tekālikam vā kālavinimuttaṃ vā neyyaṃ jānitabbaṃ kiñci dhammajātaṃ atthi, taṃ sabbaṃ tathāgato abhiññāsi adhikena sabbaññutaññāṇena jāni paṭivijjhi, ettha atthi-saddena tekālikassa kālavinimuttassa ca gahaṇā atthi-saddo abyayabhūtoyeva daṭṭhabbo. Tathāgato tena samantacakkhūti kālavasena okāsavasena ca nippadesattā samantā sabbato pavattaṃ ñāṇacakkhu assāti

samantacakkhu, tena yathāvuttena kāraṇena tathāgato samantacakkhu sabbaññūti vuttaṃ hoti. Imissā gāthāya puggalādhiṭṭhānāya desanāya sabbaññūtaññāṇaṃ sādhitam.

Na itihitihanti “evaṃ kira āsi, evaṃ kira āsi”ti na hoti. Na itikirāyāti “evaṃ kira eta”nti na hoti. Na paramparāyāti paramparakathāyāpi na hoti. Na piṭakasampadāyāti amhākaṃ piṭakatantiyā saddhiṃ sametīti na hoti. Na takkaheṭṭi takkaggāhenapi na hoti. Na ākāraparivitakkenāti “sundaramidaṃ kāraṇa”nti evaṃ kāraṇaparivitakkenapi na hoti. Na diṭṭhinijjhānakkhantiyāti amhākaṃ nijjhāyitvā khamitvā gahitadiṭṭhiyā saddhiṃ sametītipi na hoti.

Atha vāpi samādhinti ettha samādhinti kusalacittekaggatā samādhi. Kenaṭṭhena samādhīti? Samādhānaṭṭhena. Kimidaṃ samādhānaṃ nāma? Ekārammaṇe cittacetāsikānaṃ samaṃ sammā ca ādhānaṃ, ṭhapananti vuttaṃ hoti. Tasmā yassa dhammassa ānubhāvena ekārammaṇe cittacetāsikā samaṃ sammā ca avikkhippamānā avippakiṇṇā ca hutvā tiṭṭhanti, idaṃ samādhānanti veditabbaṃ. Tassa kho pana samādhissa -

“Lakkhaṇaṃ tu avikkhepo, vikkhepaddhamṣanaṃ raso;
Akampanamupaṭṭhānaṃ, padaṭṭhānaṃ sukhaṃ pana”.

Samādhi anāvilaacalabhāvena ārammaṇe tiṭṭhatīti ṭhiti. Parato padadvayaṃ upasaggavasena vaḍḍhitam. Api ca sampayuttadhamme ārammaṇamhi sampiṇḍetvā tiṭṭhatīti saṇṭhiti. Ārammaṇaṃ ogāhetvā anupavisitvā tiṭṭhatīti avaṭṭhiti. Kusalapakkhasmiñhi cattārova dhammā ārammaṇaṃ ogāhanti saddhā sati samādhi paññāti. Teneva saddhā “okappanā”ti vuttā, sati “apilāpanatā”ti, samādhi “avaṭṭhiti”ti, paññā “pariyogāhanā”ti. Akusalapakke pana tayo dhammā ārammaṇaṃ ogāhanti taṇhā diṭṭhi avijjāti. Tenevete “oghā”ti vuttā. Cittekaggatā panettha na balavatī hoti. Yathā hi rajuṭṭhānaṭṭhāne udakena siñcitvā sammatṭhe thokameva kālaṃ rajo sannisīdati, sukkhante sukkhante puna pakatibhāveneva vuṭṭhāti, evameva akusalapakke cittekkaggatā na balavatī hoti.

Uddhaccavicikicchāvasena pavattassa visāhārassa paṭipakkhato avisāhāro. Uddhaccavicikicchāvaseneva gacchantaṃ cittaṃ vikkhipati nāma. Ayaṃ pana tathāvidho vikkhepo na hotīti avikkhepo. Uddhaccavicikicchāvaseneva cittaṃ visāhaṭaṃ nāma hoti, ito cito ca harīyati, ayaṃ pana evaṃ avisāhaṭamānasassa bhāvoti avisāhaṭamānasatā. Samathoti tividho samatho cittasamatho adhikaraṇasamatho sabbasaṅkhārasamathoti. Tattha aṭṭhasu samāpattīsu cittekkaggatā cittasamatho nāma. Tañhi āgamma cittacālanaṃ cittavipphanditaṃ sammati vūpasammati, tasmā so “cittasamatho”ti vuccati. Sammukhāvinayādisattavidho samatho adhikaraṇasamatho nāma. Tañhi āgamma tāni tāni adhikaraṇāni sammanti vūpasammanti, tasmā so “adhikaraṇasamatho”ti vuccati. Yasmā pana sabbe saṅkhārā nibbānaṃ āgamma sammanti vūpasammanti vūpasammanti, tasmā taṃ “sabbasaṅkhārasamatho”ti vuccati. Imasmiṃ atthe cittasamatho adhippeto. Samādhilakkhaṇe indaṭṭhaṃ kāretīti samādhindriyaṃ. Uddhacce na kampaṭīti samādhibalaṃ. Sammāsamādhīti yāthāvasamādhi niyyānikasamādhi.

157. Athassa bhagavā yasmā indriyaśaṃvaro sīlassa rakkhā, yasmā vā iminānukkamena desiyamānā ayaṃ desanā tāsāṃ devatānaṃ sappāyā, tasmā indriyaśaṃvarato pabhuti paṭipadaṃ dassento “cakkhūhi”tiādi āraddho. Tattha cakkhūhi neva lolassāti aditṭhadakkhitabbādivasena cakkhūhi lolo neva assa. Gāmakathāya āvaraye sotanti tiracchānakathāya sotaṃ āvareyya.

Cakkhuloliyenāti cakkhudvāre uppannalolavasena cakkhuloliyena. Aditṭhaṃ dakkhitabbanti aditṭhapubbaṃ rūpārammaṇaṃ passituṃ yuttaṃ. Diṭṭhaṃ samatikkamitabbanti diṭṭhapubbarūpārammaṇaṃ atikkamituṃ yuttaṃ. Ārāmena ārāmanti pupphārāmādiārāmena phalārāmādiṃ vā pupphārāmādiṃ vā. Dīghacārikanti dīghacaraṇaṃ. Anavaṭṭhitacārikanti asanniṭṭhānacaraṇaṃ. Anuyutto hoti rūpadassanāyāti rūpārammaṇadassanattāya punappunaṃ yutto hoti.

Antaragharaṃ pavitṭhoti ummārabbhantaṃ pavitṭho. Vīthiṃ paṭipannoti antaravīthiṃ otiṇṇo. Gharamukhāni oloketoti gharadvārāni avalokento. Uddhaṃ ulloketoti uparidisaṃ uddhaṃmukho hutvā vilokento.

Cakkhunā rūpaṃ disvāti kāraṇavasena cakkhūti laddhavohārena rūpadassanasamatthena cakkhuviññāṇena rūpaṃ disvā. Porāṇā panāhu - “cakkhu rūpaṃ na passati acittakattā, cittaṃ na passati acakkhukattā. Dvārārammaṇasaṅghaṭṭe pana pasādavatthukena cittaṃ passati. Īdisi panesā ‘dhanunā vijjhatī’tiādīsu viya sasambhārakathā nāma hoti. Tasmā cakkhuviññāṇena rūpaṃ disvāti ayamettha attho”ti. Nimittaggāhīti itthipurisanimittaṃ vā subhanimittādikaṃ vā kilesavatthubhūtaṃ nimittaṃ chandarāgavasena gaṇhāti, diṭṭhamatteyeva na saṅghāti. Anubyañjanaggāhīti kilesānaṃ anuanubyañjanato pākaṭabhāvakaraṇato anubyañjananti laddhavohāraṃ hatthapādasitahasitakathitaālokitavilokitādibhedāṃ ākāraṃ gaṇhāti. Yatvādhikaraṇamenantiādīdimhi yaṃkāraṇā yassa cakkhundriyāśaṃvarassa hetu etaṃ puggalaṃ satikavāṭeṇa cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ apihitacakkhudvāraṃ hutvā viharantaṃ ete abhijjhādayo dhammā anvāssaveyyuṃ anuppabandheyyuṃ ajjhotthareyyuṃ. Tassa saṃvarāya na paṭipajjati tassa cakkhundriyassa satikavāṭeṇa pidahanattāya na paṭipajjati. Evaṃbhūtoyeva ca na rakkhati cakkhundriyaṃ. Na cakkhundriye saṃvaraṃ āpajjati vuccati. Tattha kiñcāpi cakkhundriye saṃvaro vā asaṃvaro vā natthi. Na hi cakkhupasādaṃ nissāya sati vā muṭṭhassaccaṃ vā uppajjati. Apica yadā rūpārammaṇaṃ cakkhussa āpāthaṃ āgacchati, tadā bhavaṅge dvikkhattuṃ uppajjitvā niruddhe kiriyāmanodhātu āvajjanakiccaṃ sādhayamānā uppajjitvā nirujjhati, tato cakkhuviññāṇaṃ dassanakiccaṃ, tato manodhātu sampaṭicchana-kiccaṃ, tato vipākāhetukamanoviññāṇadhātu santīraṇakiccaṃ, tato kiriyāhetukamanoviññāṇadhātu voṭṭhabbanakiccaṃ sādhayamānā uppajjitvā nirujjhati, tadanantaraṃ javanaṃ javati.

Tatrāpi neva bhavaṅgasamaye na āvajjanādīnaṃ aññatarasamaye saṃvaro vā asaṃvaro vā atthi. Javanakkhaṇe pana sace dussīlyaṃ vā muṭṭhassaccaṃ vā aññāṇaṃ vā akkhanti vā kosajjaṃ vā uppajjati, asaṃvaro hoti. Evaṃ honto pana so “cakkhundriye asaṃvaro”ti vuccati. Kasmā? Yasmā tasmim̐ asaṃvare sati dvārampi aguttaṃ hoti, bhavaṅgampi āvajjanādīnapi vīthicittāni. Yathā kiṃ? Yathā nagare catūsu dvāresu asaṃvutesu kiñcāpi antogharadvārakoṭṭhakagabbhādayo saṃvutā, tathāpi antonagare sabbaṃ bhaṇḍaṃ arakkhitaṃ agopitameva hoti. Nagaradvārena hi pavisitvā corā yadicchanti taṃ kareyyuṃ, evameva javane dussīyādīsu uppannesu

tasmiṃ asaṃvare sati dvārampi aguttaṃ hoti bhavaṅgampi āvajjanādīnīpi vīthiccittāni.

Saddhādeyyānīti kammaṅca phalaṅca idhalokaṅca paralokaṅca saddahitvā dinnāni. “Ayaṃ me ñātīti vā, mittoti vā, idaṃ vā paṭikarissati, idaṃ vānena katapubba”nti vā evaṃ na dinnānīti attho. Evaṃ dinnāni hi na saddhādeyyāni nāma honti. Bhojanānīti ca desanāsīsamattametaṃ, atthato pana saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā cīvarāni pārūpitvā senāsanāni sevamānā gilānapaccayabhesajjaṃ paribhuñjamānāti sabbametaṃ vuttameva hoti.

Seyyathidanti nipāto. Tassattho, katamo hoti. Naccaṃ nāma yaṃkiñci naccaṃ, taṃ maggaṃ gacchantenāpi gīvaṃ pasāretvā daṭṭhuṃ na vaṭṭati. Gītanti yaṃkiñci gītaṃ. Vāditanti yaṃkiñci vādiṭaṃ. Pekkhanti naṭasamajjaṃ. Akkhānanti bhāratarāmāyanādikaṃ. Yasmiṃ ṭhāne kathīyati, tattha gantumpi na vaṭṭati. Pāṇissaranti kaṃsatālaṃ, “pāṇitāla”ntipi vadanti. Vetālaṃ ghanatālaṃ, “mantena matasarīruṭṭhāpana”ntipi eke. Kumbhathūṇanti caturassaambaṇakatālaṃ, “kumbhasadda”ntipi eke. Sobhanakanti naṭaṇaṃ abbhokkīraṇaṃ; sobhanakaraṃ vā, paṭibhānacittanti vuttaṃ hoti. Caṇḍālanti ayogulakīlā, “caṇḍālānaṃ sāṇadhovanakīlā”ntipi vadanti. Vamsanti veṇuṃ ussāpetvā kīlaṇaṃ.

Dhovananti aṭṭhidhovaṇaṃ, ekaccesu kira janapadesu kālaṅkate ñātake na jhāpenti, nikhaṇitvā ṭhapenti. Atha tesāṃ pūtibhūtaṃ kāyaṃ ñatvā nīharitvā aṭṭhīni dhovitvā gandhehi makkhetvā ṭhapenti. Te nakkhattakāle ekasmiṃ ṭhāne aṭṭhīni ṭhapetvā ekasmiṃ ṭhāne surādīni ṭhapetvā rodantā paridevantā suraṃ pivanti. Vuttampi cetāṃ “atthi bhikkhave dakkhiṇesu janapadesu dhovaṇaṃ nāma, tattha hoti annampi pānampi khajjampi bhojjampi leyyampi peyyampi naccampi gītampi vāditampi. Atthekaṃ bhikkhave dhovaṇaṃ, netāṃ natthīti vadāmī”ti. Ekacce pana “indajālena aṭṭhidhovaṇaṃ dhovana”nti vadanti. Hatthiyuddhādīsu bhikkhuno neva hatthiādīhi saddhiṃ yujjhitaṃ, na te yujjhāpetuṃ, na yujjhante daṭṭhuṃ vaṭṭati. Nibbuddhanti mallayuddhaṃ. Uyyodhikanti yattha sampahāro diyyati. Balagganti balagaṇanaṭṭhānaṃ. Senābyūhanti senāniveso, sakaṭabyūhādivasena senāya nivesanaṃ. Anīkadassananti “tayo hatthī pacchimaṃ hatthānīka”ntiadinā nayena vuttassa anīkassa dassanaṃ.

Na nimittaggāhī hotīti chandarāgavasena vuttappakāraṃ nimittaṃ na gaṇhāti. Evaṃ sesapadānīpi vuttapaṭipakkhanayena veditabbāni. Yathā ca heṭṭhā javane dussīlādīsu uppannesu tasmiṃ asaṃvare sati dvārampi aguttaṃ hoti, bhavaṅgampi āvajjanādīnīpi vīthiccittānīti vuttaṃ, evamidha tasmiṃ sīlādīsu uppannesu dvārampi guttaṃ hoti, bhavaṅgampi āvajjanādīnīpi vīthiccittāni. Yathā kiṃ? Yathā nagaradvāresu saṃvutesu kiñcāpi antogharādayo asaṃvutā honti, tathāpi antonagare sabbāṃ bhaṇḍaṃ surakkhitaṃ sugopitameva hoti, nagaradvāresu pihitesu corānaṃ paveso natthi. Evameva javane sīlādīsu uppannesu dvārampi guttaṃ hoti, bhavaṅgampi āvajjanādīnīpi vīthiccittāni. Tasmā javanakkhaṇe uppajjamānopi “cakkhundriye saṃvaro”ti vutto. Ito paraṃ heṭṭhā ca upari ca vuttapariyāyena attho veditabbo.

Visūkadassanāti paṭāṇīdassanato. Gāmakathāti gāmaṃvāsīnaṃ kathā. Bāttiṃsāti dvattiṃsa. Anīyānikattā saggamokkhamaggānaṃ tiracchānabhūtā kathāti tiracchānakathā. Tattha rājānaṃ ārabha “mahāsammato mandhātā dhammāsoko evaṃ mahānubhāvo”tiadinā nayena pavattā kathā rājakathā. Esa nayo

corakathādīsu. Tesu “asuko rājā abhirūpo dassanīyo”tiādinā nayena gehassitakathāva tiracchānakathā hoti. “Sopi nāma evaṃ mahānubhāvo khayaṃ gato”ti evaṃ pavattā pana kammaṭṭhānabhāve tiṭṭhati. Coresupi “mūladevo evaṃ mahānubhāvo, megghamālo evaṃ mahānubhāvo”ti tesaṃ kammaṃ paṭicca “aho sūrā”ti gehassitakathāva tiracchānakathā. Yuddhepi bhāratayuddhādīsu “asukena asuko evaṃ mārīto evaṃ viddho”ti kāmāssādaseneva kathā tiracchānakathā. “Tepi nāma khayaṃ gatā”ti evaṃ pavattā pana sabbattha kammaṭṭhānameva hoti.

Api ca annādīsu “evaṃ vaṇṇavantaṃ gandhavantaṃ rasavantaṃ phassasampannaṃ khādimha bhuñjīma pivimha paribhuñjīmha”ti kāmāssādasena kathetuṃ na vaṭṭati, sātthakaṃ pana katvā “pubbe evaṃ vaṇṇādisampannaṃ annaṃ pānaṃ vatthaṃ sayanaṃ mālaṃ gandhaṃ sīlavantānaṃ adamha, cetiyapūjaṃ akarimhā”ti kathetuṃ vaṭṭati. Nātikathādīsu pana “amhākaṃ nātakā sūrā samatthā”ti vā, “pubbe mayaṃ evaṃ vicitrehi yānehi vicarimhā”ti vā assādasena vattuṃ na vaṭṭati, sātthakaṃ pana katvā “tepi no nātakā khayaṃ gatā”ti vā, “pubbe mayaṃ evarūpā upāhanā saṅghassa adamhā”ti vā kathetuṃ vaṭṭati. Gāmakathāpi sunivittadunnivittasubhikkhadubbhikkhādivasena “asukagāmaṃvāsino sūrā samatthā”ti vā evaṃ assādasena vattuṃ na vaṭṭati, sātthakaṃ pana katvā “saddhā pasannā”ti vā, “khayavayaṃ gatā”ti vā vattuṃ vaṭṭati.

Nigamanagarajanapadakathāsupi eseva nayo. Itthikathāpi vaṇṇasaṅghānādīni paṭicca assādasena na vaṭṭati, “saddhā pasannā, khayavayaṃ gatā”ti evameva vaṭṭati. Sūrakathāpi “nandimitto nāma yodho sūro aho”ti assādasena na vaṭṭati. “Saddho aho, khayavayaṃ gato”ti evameva vaṭṭati. Visikhākathāpi “asukā visikhā sunivittā dunnivittā sūrā samatthā”ti assādasena na vaṭṭati. “Saddhā pasannā, khayavayaṃ gatā”icceva vaṭṭati.

Kumbhaṭṭhānakathāti udakaṭṭhānakathā, “udakatitthakathā”tipi vuccati, kumbhadāsikathā vā. Sāpi “pāsādikā, naccituṃ gāyituṃ chekā”ti assādasena na vaṭṭati, “saddhā pasannā”tiādinā nayena vaṭṭati. Pubbapetakathāti atītañātikathā. Tattha vattamānañātikathāsadiso va vinicchayo.

Nānattakathāti purimapakchimakathāhi vimuttā avasesā nānāsabhāva niratthakakathā. Lokakkhāyikāti “ayaṃ loko kena nimmitto? Asukena nāma nimmitto. Kāko seto atṭhīnaṃ setattā, balākā rattā lohitassa rattattā”ti evamādikā lokāyatavitaṇḍasallāpakathā.

Samuddakkhāyikā nāma kasmā samuddo sāgaro? Sāgaradevena khatattā sāgaro, “khato me”ti hatthamuddāya sayaṃ niveditattā samuddoti evamādikā niratthakā samuddakkhānakathā. Bhavoti vuddhi. Abhavoti hāni. Iti bhavo iti abhavoti yaṃ vā taṃ vā niratthakakāraṇaṃ vatvā pavattitakathā itibhavābhavakathā.

Āvareyyāti āvaraṇaṃ kareyya. Nivāreyyāti ārammaṇato vāreyya. Saṃvareyyāti sammā nissesaṃ katvā vāreyya. Rakkheyyāti rakkhaṃ kareyya. Gopeyyāti saṃgopeyya. Pidaheyyāti pidhanaṃ kareyya. Pacchindeyyāti sotaṃ chindeyya.

Tena tena na tussantīti tena tena ambulādīnā rasena na santosaṃ āpajjanti. Aparāparaṃ pariyesantīti uparūpari gavesanti.

158. Phassenāti rogaphassena. Bhavañca nābhijappeyyāti tassa phassassa vinodanattāya kāmabhavādibhavañca na pattheyya. Bheravesu ca na sampavedheyyāti tassa phassassa paccayabhūtesu sīhabyagghādīsu bheravesu ca

na sampavedheyya, avasesesu vā ghānindriyamanindriyavisayesu na sampavedheyya. Evaṃ paripūro indriyasamvaro ca vutto hoti. Purimehi vā indriyasamvaram dassetvā iminā “araññe vasatā bheravam disvā vā sutvā vā nappavedhitabba”nti dasseti.

Ekenākārenāti ekena kāraṇena. Bhayampi bheravampi taññevāti bhayanti ca bheravanti ca khuddakampi mahantampi uttāsanimitameva. Tamevattham dassetum “vuttam heta”ntiādīmāha. Bhayanti tappaccayā uppannabhayaṃ. Bhayānakanti ākāraniddeso. Chambhitattanti bhayavasena gattacalanam. Lomahamsoti lomānam hamśanam uddhaggabhāvo. Iminā padadvayena kiccato bhayaṃ dassetvā puna “cetaso ubbego utrāso”ti sabhāvato dasseti. Ubbeggoti bhīruko, utrāsoti cittakkhobho. Jātibhayanti jātiṃ paṭicca uppannabhayaṃ. Sesesupi eseva nayo. Rājato uppannabhayaṃ rājabhayaṃ. Sesesupi eseva nayo. Attānuvādbhayanti pāpakammīno attānam anuvadantassa uppajjanakabhayaṃ. Parānuvādbhayanti parassa anuvādato uppajjanakabhayaṃ.

Daṇḍabhayanti āgārikassa raññā pavattitadaṇḍam, anāgārikassa vinayadaṇḍam paṭicca uppajjanakabhayaṃ. Duggatibhayanti cattāro apāye paṭicca uppajjanakabhayaṃ. Ūmibhayanti mahāsamudde udakam orohantassa pavattabhayaṃ. Mahāsamudde kira mahindavīci nāma saṭṭhi yojanāni uggacchati, taraṅgavīci nāma paṇṇāsa yojanāni, rohaṇavīci nāma cattālīsa yojanāni uggacchati. Evarūpā ūmiyo paṭicca pavattam ūmibhayaṃ. Kumbhīlato pavattam bhayaṃ kumbhīlabhayaṃ. Udakāvaṭṭato bhayaṃ āvaṭṭabhayaṃ. Susukā vuccati caṇḍamaccho, tato bhayaṃ susukābhayaṃ. Ājīvīkabhayanti jīvitavuttito bhayaṃ ājīvīkabhayaṃ. Asilokabhayanti garahato bhayaṃ.

159. Laddhā na sannidhiṃ kayirāti etesaṃ annādīnam yaṃkiñci dhammena labhitvā “araññe ca senāsane vasatā dullabha”nti cintetvā sannidhiṃ na kareyya.

Odanoti sāli vīhi yavo godhumo kaṅgu varako kudrūsakoti sattannaṃ dhaññānam dhaññānulomānaṃca taṇḍulehi nibbatto. Kummāsoti yavehi nibbatto. Sattūti sāliādīhi katasattu. Maccho dakasambhavo. Maṃsam pākaṭameva. Ambapānanti āmehi vā pakkehi vā ambehi katapānam. Tattha āmehi karontena ambataruṇāni bhinditvā uduke pakkhipitvā ātape ādiccapākena pacitvā parissāvetvā tadahu paṭiggahitehi madhusakkarakappūrādīhi yojetvā kātabbam. Jambupānanti jambuphalehi katapānam. Cocapānanti aṭṭhikehi kadāliphalehi katapānam. Mocapānanti anaṭṭhikehi kadāliphalehi katapānam. Madhukapānanti madhukānam jātirasena katapānam. Tam pana udakasambhinnaṃ vaṭṭati, suddham na vaṭṭati. Muddikapānanti muddikā uduke madditvā ambapānam viya katapānam. Sālūkapānanti rattuppalanīluppalādīnam sālūke madditvā katapānam. Phārusakapānanti phārusakehi ambapānam viya katapānam. Kosambapānanti kosambaphalehi katapānam. Kolapānanti kolaphalehi katapānam. Badarapānanti mahākolaphalehi ambapānam viya katapānam. Imāni ekādasa pānāni, tānipi ādiccapākāni vaṭṭanti.

Ghatapānanti sappipānam. Telapānanti tilatelādīnam pānam. Payopānanti khīrapānam. Yāgupānanti sītalādiyāgupānam. Rasapānanti sākādirasapānam. Piṭṭhakhajjakanti sattannaṃ tāva dhaññānam dhaññānulomānam aparāṇṇānaṃca piṭṭham panasapiṭṭham labujapiṭṭham ambāṭakapiṭṭham sālapiṭṭham khīravallipiṭṭhañcāti evamādīnam piṭṭhehi kataṃ piṭṭhakhajjakam. Pūvakhajjakampi etehiyeva kataṃ. Mūlakhajjakanti mūlakamūlam khārakamūlam cuccumūlanti

evamādi. Tacakhajjakanti ucchutacādayo. Pattakhajjakanti
nimbapaṇṇakuṭajapaṇṇapaṭolapaṇṇasulasapaṇṇādayo. Pupphakhajjakanti
mūlakapupphakhārakapupphasetavaraṇasigguuppalapadumakādayo.
Phalakhajjakanti
panasalabujatālanāḷikeraambāṭakatintiṇikamātuluṅgakapitṭhaphalaalābukumbhaṇḍa
phussa- phalatimbarūsakatilavātiṅgaṇacocamocamadhukādīnaṃ phalānaṃ
khajjakam.

Na kuhanāyāti na vimhāpanāya. Na lapanāyāti paccayatthaṃ na lapanāya. Vihāraṃ
āgate manusse disvā “kimatthāya bhonto āgatā”ti bhikkhū nimantetunti. “Yadi evaṃ
gacchatha, ahaṃ pacchato gahetvā āgacchāmi”ti evaṃ na lapanāya. Atha vā
attānaṃ upanetvā “ahaṃ tisso, mayi rājā pasanno, mayi asuko rājā asuko ca
rājamahāmatto pasanno”ti evaṃ na lapanāya. Na nemittikatāyāti yena kenaci
paresaṃ paccayadānasaññājanakena kāyavacīkammena na nemittikatāya. Na
nippesikatāyāti yā paresaṃ akkosanādikiriyaṃ yasmā veḷupesikā viya abbhaṇḍaṃ
parassa guṇaṃ nippeseti nipuñchati, yasmā vā gandhajātaṃ nipisitvā
gandhamaggaṇā viya paraguṇe nipisitvā vicuññetvā esā lābhamaggaṇā hoti, tasmā
“nippesikatā”ti vuccati. Na evarūpāya nippesikatāya. Na lābhena lābhaṃ
nijiḡsanatāyāti ettha nijiḡsanatāti maggaṇā, aññato laddhañhi aññattha
haraṇavasena lābhena lābhamaggaṇā nāma hoti. Na evarūpāya lābhena
lābhamaggaṇāya.

Na dārudānenāti na paccayahetukena dārudānena vihāre utṭhitañhi araññato vā
āharitvā rakkhitaḡopitadāruṃ “evaṃ me paccayaṃ dassanti”ti upaṭṭhākānaṃ dātuṃ
na vaṭṭati. Evañhi jīvikaṃ kappento anesaṇāya micchājīvena jīvati, so diṭṭheva
dhamme garaḡaṃ pāpuṇāti, samparāye ca apāyaparipūrako hoti. Attano puggalikaṃ
dāruṃ kusalaṅgahatthāya dadanto kuladūsakadukkaṭaṃ āpajjati, parapuggalikaṃ
theyyacittena dadanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Saṅghikepi eseḡa nayo. Sace paṇa
taṃ issaratāya deti, garubhaṇḍavissajjanaṃ āpajjati. Kataraṃ paṇa dāru
garubhaṇḍaṃ hoti, kataraṃ na hotīti? Yaṃ tāva aropimaṃ sayamjātaṃ, taṃ
saṅghena paricchinnaṭṭhāneyeva garubhaṇḍaṃ, tato paraṃ na garubhaṇḍaṃ.
Ropimaṭṭhāne ca sabbena sabbaṃ garubhaṇḍaṃ, paṃaṇato sūcidaṇḍakappamaṇaṃ
garubhaṇḍaṃ.

Na veḷudānenātiādīsupi na veḷudānenāti na paccayahetukena veḷudānenātiādi
sabbam na dārudānenāti ettha vuttanayeneḡa veditabbaṃ. Veḷu paṇa paṃaṇato
telanāḷippamaṇo garubhaṇḍaṃ, na tato heṭṭhā. Manussā vihāraṃ gantvā veḷuṃ
yācanti, bhikkhū “saṅghiko”ti dātuṃ na visahanti, manussā punappunaṃ yācanti vā
tajjenti vā, tadā bhikkhūhi “daṇḍakammaṃ katvā gaṇhathā”ti vattuṃ vaṭṭati,
veḷudānaṃ nāma na hoti. Sace te daṇḍakammamatthāya vāsipharasuādīni vā
khādanīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā denti, gahetuṃ na vaṭṭati.

Vinayaṭṭhakathāyaṃ paṇa “daḍḍhagehā manussā gaṇhitvā gacchantā na
vāretabbā”ti vuttaṃ. Sace saṅghassa veḷugumbe veḷudūsikā uppajjati, taṃ
akoṭṭāpentānaṃ veḷu nassati. “Kiṃ kātabba”nti bhikkhācāre manussānaṃ
ācikkhitabbaṃ. Sace koṭṭetuṃ na icchanti, “samaṃ bhāgaṃ labhissathā”ti vattabbā.
Na icchantiyeḡa, “dve koṭṭhāse labhissathā”ti vattabbā. Evampi anicchantesu
naṭṭhena attho natthi, “tumahākaṃ khaṇe sati daṇḍakammaṃ karissatha, koṭṭetvā
gaṇhathā”ti vattabbā, veḷudānaṃ nāma na hoti. Veḷugumbe aggimhi utṭhitepi
udakena vuyhamānaveḷūsupi eseḡa nayo.

Pattadāne garubhaṇḍatāya ayaṃ vinicchayo - pattampi hi yattha vikkāyati, gandhakārādayo gandhapaliveṭhanādīnaṃ atthāya gaṇhanti, tādise dullabhaṭṭhāneyeva garubhaṇḍaṃ hoti. Esa tāva kiṃsukapattakaṇṇapiḷandhanatālapattādīsu vinicchayo. Tālapaṇṇampi imasmiṃyeva ṭhāne kathetabbāṃ - tālapaṇṇampi hi sayamjāte tālavane saṅghena paricchinnaṭṭhāneyeva garubhaṇḍaṃ, na tato paraṃ, ropimatālesu sabbampi garubhaṇḍaṃ, tassa pamāṇaṃ heṭṭhimakoṭiyā aṭṭhaṅgulappamāṇopi rittapotthako. Tiṇampi ettheva pakkhipitvā kathetabbāṃ. Yattha pana tiṇaṃ natthi, tattha tālanāḷikerapaṇṇādīhipi chādenti. Tasmā tānipi tiṇeneva saṅgahitāni. Iti muñjapalālādīsu yaṃkiñci muṭṭhippamāṇaṃ tiṇaṃ. Nāḷikerapaṇṇādīsu ca ekapaṇṇampi saṅghassa dinnāṃ vā tattha jātāṃ vā bahiārāme saṅghassa tiṇavatthumhi jātatiṇaṃ vā rakkhitaḡopitaṃ vā garubhaṇḍaṃ hoti. Taṃ pana saṅghakamme ca cetiyakamme ca kate atirekaṃ puggalikakamme dātuṃ vaṭṭati. Heṭṭhā vuttadāruveḷūsupi eseva nayo.

Pupphadāne “ettakesu rukksesu pupphāni vissajjitvā yāgubhattatthāya upanentu, ettakesu senāsanapaṭisaṅkharāṇe upanentū”ti evaṃ niyamitaṭṭhāneyeva pupphāni garubhaṇḍāni honti. Yadi sāmaṇerā pupphāni ocinitvā rāsīṃ karonti, pañcaṅgasamannāgato pupphabhājako bhikkhu bhikkhusaṅghaṃ gaṇetvā koṭṭhāse karoti. So sampattaparīsāya saṅghaṃ anāpucchitvāva dātuṃ labhati. Asammatenā pana āpucchitvā dātabbāṃ. Bhikkhuno pana kassa pupphāni dātuṃ labbhati, kassa na labbhatīti? Mātāpitūnaṃ gehaṃ haritvāpi gehato pakkosāpetvāpi “vatthupūjaṃ karoṭhā”ti dātuṃ labbhati, piḷandhanatthāya na labbhati. Sesaṇātīnaṃ pana haritvā na dātabbāṃ, pakkosāpetvā pūjanatthāya dātabbāṃ. Sesajanassa pūjanaṭṭhānaṃ sampattassa apaccāsīsantena dātabbāṃ, pupphadānaṃ nāma na hoti.

Vihāre bahūni pupphāni pupphanti, bhikkhunā piṇḍāya carantena manusse disvā “vihāre bahūni pupphāni pūjethā”ti vattabbāṃ, vacanamatte doso natthi, “manussā khādanīyabhojanīyaṃ ādāya āgamissanti”ti cittena pana na vattabbāṃ. Sace vadati, khādanīyabhojanīyaṃ na paribhuñjitabbāṃ. Manussā attano dhammatāya “vihāre pupphāni atthi”ti pucchitvā “asukadivase vihāraṃ āgamissāma, sāmaṇerānaṃ pupphāni ocinituṃ mā dethā”ti vadanti. Bhikkhu sāmaṇerānaṃ kathetuṃ pamuṭṭho, sāmaṇerehi pupphāni ocitāni, manussā bhikkhuṃ upasaṅkamitvā mayaṃ tumhākaṃ asukadivase evaṃ ārocayimha “sāmaṇerānaṃ pupphāni ocinituṃ mā dethā”ti, kasmā na vārayitthāti? “Sati me pamuṭṭhā, pupphāni ocinitamattāneva, na tāva pūjā katā”ti vattabbāṃ, “gaṇhatha pūjethā”ti na vattabbāṃ. Sace vadati, āmisāṃ na paribhuñjitabbāṃ. Aparo bhikkhu sāmaṇerānaṃ ācikkhati “asukagāmaṃ vāsino ‘pupphāni mā ocinitthā’ti āhaṃsū”ti manussāpi āmisāṃ āharitvā dānaṃ datvā vadanti “amhākaṃ manussā na bahukā, sāmaṇere amhehi saha pupphāni ocinituṃ āṇāpethā”ti. “Sāmaṇerehi bhikkhā laddhā. Ye bhikkhācāraṃ na gacchanti, te sayameva jānissanti upāsakā”ti vattabbāṃ. Ettakaṃ nayaṃ labhitvā sāmaṇere putte vā bhātike vā katvā pupphāni ocināpetuṃ doso natthi, pupphadānaṃ nāma na hoti.

Phaladāne phalampi pupphaṃ viya niyamitameva garubhaṇḍaṃ hoti. Vihāre bahukasmīṃ phalāphale sati aphāsukamanussā āgantvā yācanti, bhikkhū “saṅghika”nti dātuṃ na ussahanti, manussā vipphaṭṭisārino akkosanti paribhāsanti, tattha kiṃ kātabbanti? Phalehi vā rukkhehi vā paricchinditvā kathikā kātabbā “asuke

ca rukkhe asuke ca rukkhe ettakāni phalāni gaṇhantā, ettakesu vā rukkhesu phalāni gaṇhantā na vāretabbā”ti. Corā vā issarā vā balakkārena gaṇhantā na vāretabbā. Kuddhā hi te sakalavihārampi nāseyyum, ādīnavo pana kathetabboti.

Sinānadāne sinānacuṇṇāni koṭṭitāni na garubhaṇḍāni, akoṭṭito rukkhe ṭhitova rukkhataco garubhaṇḍam, cuṇṇam pana agilānassa rajananipakkaṃ vaṭṭati. Gilānassa yaṃkiñci cuṇṇam dātuṃ vaṭṭatiyeva.

Na cuṇṇadānenāti vuttanayena sirīsacuṇṇādīnaṃ dānena. Mattikādānemattikā hi yattha dullabhā hoti, tattheva garubhaṇḍam. Sāpi heṭṭhimakoṭiyā tiṃsapalaguḷapiṇḍappamāṇāva, tato heṭṭhā na garubhaṇḍanti.

Dantakaṭṭhadāne dantakaṭṭham acchinnakameva garubhaṇḍam. Yesam sāmaṇerānaṃ saṅghato dantakaṭṭhavāro pāpuṇāti, te attano ācariyupajjhāyānaṃ pāṭiyekkaṃ dātuṃ na labhanti. Yehi pana “ettakāni dantakaṭṭhāni āharitabbāni”ti paricchinditvā vārā gahitā, te atirekāni ācariyupajjhāyānaṃ dātuṃ labhanti. Ekena bhikkhunā dantakaṭṭhamālakato bahūni dantakaṭṭhāni na gahetabbāni, devasikaṃ ekekameva gahetabbam. Pāṭiyekkaṃ vasantenāpi bhikkhusaṅghaṃ gaṇayitvā yattakāni attano pāpuṇanti, tattakāneva gahetvā gantabbam. Antarā āgantukesu vā āgatesu disaṃ vā pakkamantesu āharitvā gahitaṭṭhāneyeva ṭhapetabbāni. Na mukhodakadānenāti na mukhadhovanaudakadānena.

Na cāṭukamyatāyātiādīsu cāṭukamyatā vuccati attānaṃ dāsaṃ viya nīcaṭṭhāne ṭhapetvā parassa khalitavacanampi saṅṭhapetvā piyakāmatāya paggayhavacanam. Na muggasūpyatāyāti na muggasūpasamānatāya. Muggasūpasamānatāti saccālikena jīvikaṃ kappanatāya etaṃ adhivacanam. Yathā hi muggasūpe paccante bahū muggā pākaṃ gacchanti thokā na gacchanti, evameva saccālikena jīvikaṃ kappake puggale bahu alikaṃ hoti, appakaṃ saccaṃ. Yathā vā muggasūpassa apavisaṇaṭṭhānaṃ nāma natthi, evameva saccālikavuttino puggalassa appatiṭṭhānaṃ nāma natthi. Siṅghākaṃ viya icchiticchitaṭṭhānassa patiṭṭhāti. Tenassa sā musāvāditā “muggasūpyatā”ti vuttā. Na pāribhaṭṭyatāyāti na pāribhaṭṭakammabhāvena. Pāribhaṭṭassa hi kammaṃ pāribhaṭṭyaṃ, tassa bhāvo pāribhaṭṭyatā, alaṅkāraṇādīhi dāraṇakāḷāpanassetam adhivacanam. Na pīṭhamaddikatāyāti na sahasā gharaṃ pavisitvā pīṭhake nisīdanakatāya.

Na vatthuvijjāyātiādīsu vatthuvijjā nāma gāmanigamanagarādīnaṃ sunivīṭṭhadunnivīṭṭhajānanasattham. Tiracchānavijjā nāma aniyyānikattā saggamokkhamaggānaṃ tiracchānabhūtā aṅgasatthanimittādikā avasesavijjā. Aṅgavijjā nāma itthipurisānaṃ subhagadubbhagalakkhaṇajānanam. Nakkhattavijjā nāma nakkhattānaṃ yogajānanasattham.

Na dūtagamanenāti na dūteyyaṃ katvā gamanena. Na paṇḍagamanenāti na gihīnaṃ sāsanaṃ gahetvā gharā gharaṃ pahitassa gamanena. Na jaṅghapesaniyenāti gāmantaradesantarādīsu tesam tesam gihīnaṃ sāsanaṇaṇasāsanaṃ haraṇena. Idañhi jaṅghapesaniyaṃ nāma attano mātāpitūnaṃ, ye cāssa mātāpitāro upaṭṭhahanti, tesam sāsanaṃ gahetvā katthaci gamanavasena vaṭṭati. Cetiyaṃ vā saṅghassa vā attano vā kammaṃ karontānaṃ vaḍḍhakīnampi sāsanaṃ haritum vaṭṭati. Manussā “dānaṃ dassāma, pūjaṃ karissāma, bhikkhusaṅghassa ācikkhathā”ti ca vadanti; “asukattherassa nāma dethā”ti piṇḍapātaṃ vā bhesajjaṃ vā cīvaraṃ vā denti, “vihāre pūjaṃ karoṭhā”ti mālāgandhavilepanādīni vā dhajapaṭākādīni vā niyyātentī. Sabbam haritum vaṭṭati, jaṅghapesaniyaṃ nāma na hoti. Sesasāsanaṃ gahetvā

gacchantassa padavāre padavāre doso.

Na vejjakammenāti na vejjena hutvā kāyatikicchānādibhesajjakaraṇena. Bhesajjaṃ pana pañcannaṃ sahadhammikānaṃ kātappaṃ bhikkhussa bhikkhuniyā sikkhamānāya sāmaṇerassa sāmaṇeriyā. Samasīlasaddhāpaññānañhi etesaṃ tīsu sikkhāsu yuttānaṃ bhesajjaṃ akātuṃ na labbhati. Mātāpitūnaṃ tadupaṭṭhākānaṃ attano veyyāvaccakarassa paṇḍupalāsassāti etesaṃ pañcannampi kātuṃ vaṭṭati. Jeṭṭhabhātu, kaniṭṭhabhātu, jeṭṭhabhaginiyā, kaniṭṭhabhaginiyā, cūḷamātuyā, mahāmātuyā, cūḷapituno, mahāpituno, pitucchāya, mātucchāyāti etesaṃ pana dasannampi karontena tesameva santakaṃ bhesajjaṃ gahetvā kevalaṃ yojetvā dātappaṃ. Sace nappahoti, attano santakaṃ tāvakālikaṃ dātappaṃ. Etesaṃ puttaparamparā yāva sattamā kulaparivaṭṭā, tāva cattāro paccaye āharāpentassa akataviññatti vā, bhesajjaṃ karontassa vejjakammaṃ vā, kuladūsakāpatti vā na hoti.

Na piṇḍapaṭipīṇḍakenāti ettha piṇḍapāto kassa dātabbo, kassa na dātabbo? Mātāpitūnaṃ tadupaṭṭhākānaṃ veyyāvaccakarassa paṇḍupalāsassa sampattassa dāmarikacorassa issarassāpi dātabbo. Etesaṃ datvā pacchā laddhampi piṇḍapaṭipīṇḍaṃ nāma na hoti. Na dānānuppadānenāti attano dinnakānaṃ na puna dānena. Dhammenāti dhammena uppannaṃ. Samenāti kāyasucaritādinā. Laddhāti kāyena laddhā. Labhitvāti cittena pāpuṇitvā. Adhigantvāti sampāpuṇitvā. Vinditvāti ñāṇena vinditvā. Paṭilabhitvāti punappunaṃ labhitvā.

Annasannidhanti ettha duvidhā annakathā vinayavasena ca sallekhasena ca. Vinayavasena tāva yaṃkiñci annaṃ ajja paṭiggahitaṃ aparajju sannidhikāraṃ hoti, tassa paribhoge pācittiyaṃ. Attanā laddhaṃ pana sāmaṇerānaṃ datvā tehi laddhaṃ ṭhapāpetvā dutiyadivase bhuñjitum vaṭṭati, sallekho pana na hoti.

Pānasannidhimhi ese va nayo. Ettha pānaṃ nāma ambapānādīni aṭṭha pānāni, yāni ce tesam anulomāni.

Vatthasannidhantiādimhi anadhiṭṭhitāvikappitaṃ sannidhi ca hoti sallekhañca kopeti. Ayaṃ pariyāya kathāva, nipariyāyato pana ticīvarasantuṭṭhena bhavitappaṃ, catutthaṃ labhitvā aññassa dātappaṃ. Sace yassa kassaci dātuṃ na sakkoti, yassa pana dātukāmo hoti, so uddesatthāya vā paripucchatthāya vā gato, āgatamatte dātappaṃ, adātuṃ na vaṭṭati. Cīvare pana appahonte satiyā paccāsāya anuññātakālaṃ ṭhapetum vaṭṭati. Sūcisuttacīvarakāraṇaṃ alābhena tato parampi vinayakammaṃ katvā ṭhapetum vaṭṭati. “Imasmiṃ jīṇhe puna īdisaṃ kuto labhissāmī”ti pana ṭhapetum na vaṭṭati, sannidhi ca hoti, sallekhañca vikopeti.

Yānasannidhimhi yānaṃ nāma vayhaṃ ratho sakaṭaṃ sandamānikā sivikā pāṭaṅkīti netaṃ pabbajitassa yānaṃ. Upāhanā pana pabbajitassa yānaṃyeva. Ekabhikkhussa hi eko araṇṇatthāya, ekā dhotapādakatthāyāti ukkaṃsato dve upāhanasaṅghāṭā vaṭṭanti, tatiyaṃ labhitvā aññassa dātabbo, “imasmim jīṇhe aññaṃ kuto labhissāmī”ti hi ṭhapetum na vaṭṭati, sannidhi ca hoti, sallekhañca vikopeti.

Sayanasannidhimhi sayananti mañco. Ekassa bhikkhuno eko gabbhe eko divāṭṭhāneti ukkaṃsato dve mañcā vaṭṭanti, tato uttari labhitvā aññassa bhikkhuno vā gaṇassa vā dātabbo, adātuṃ na vaṭṭati, sannidhi ceva hoti, sallekhañca kopeti.

Gandhasannidhimhi bhikkhuno kaṇḍukacchuchavidosaḍḍiābādhe sati gandho vaṭṭati. Tena gandhena tasmim roge vūpasante aññesaṃ vā ābādhikānaṃ dātabbo. Dvāre pañcaṅgulagharadhūpanādīsu vā upanetabbo. “Puna roge sati bhavissatī”ti ṭhapetum na vaṭṭati, gandhasannidhi ca hoti, sallekhañca kopeti.

Āmisanti annādivuttāvasesaṃva daṭṭhabbaṃ. Seyyathidaṃ - idhekacco bhikkhu “tathārūpe kāle upakārāya bhavissantī”ti tilataṇḍulamuggamāsanālikeraloṇamacchamaṃsavallūrasappitelaguḷa- bhājanādīni āharāpetvā ṭhapeti. So vassakāle kālasseva sāmaṇerehi yāguṃ pacāpetvā bhuñjitvā “sāmaṇera udakakaddame dukkhaṃ gāmaṃ pavisitum, gaccha asukakulaṃ gantvā mayhaṃ vihāre nisinnabhāvaṃ ārocehi, asukakulato dadhiādīni āharā”ti peseti. Bhikkhūhi “kiṃ, bhante, gāmaṃ pavisathā”ti vuttepi “duppaveso āvuso idāni gāmo”ti vadati. Te “hotu, bhante, acchatha tumhe, mayaṃ bhikkhaṃ pariyesitvā āharissāmā”ti gacchanti. Atha sāmaṇeropī dadhiādīni āharitvā bhattañca byañjanañca sampādetvā upaneti, taṃ bhuñjantasappa upaṭṭhākā bhattaṃ pahinanti, tatopi manāpaṃ manāpaṃ bhuñjati. Atha bhikkhū piṇḍapātaṃ gahetvā āgacchanti, tatopi manāpaṃ manāpaṃ gīvāyāmakāṃ bhuñjatiyeva. Evaṃ catumāsampi vītinaṃmeti. Ayaṃ vuccati bhikkhu “muṇḍakuṭumbikajīvikaṃ jīvati, na samaṇajīvika”nti. Evarūpo āmisasannidhi nāma hoti.

Bhikkhuno pana vasanaṭṭhāne ekā taṇḍulanāli eko guḷapiṇḍo catubhāgamattaṃ sappīti ettakaṃ nidhetum vaṭṭati akāle sampattacorānaṃ atthāya. Te hi ettakampi āmisapaṭisaṇṭhāraṃ alabhantā jīvitaṃ voropeyyum, tasmā sacepi ettakaṃ natthi, āharāpetvāpi ṭhapetum vaṭṭati. Aphāsukakāle ca yadettha kappiyaṃ, taṃ attanāpi paribhuñjitum vaṭṭati. Kappiyakuṭiyaṃ pana bahuṃ ṭhapentassāpi sannidhi nāma natthi.

160. Jhāyī na pādalolassatī jhānābhīrato ca na ca pādalolo assa. Virame kukkuccā nappamañjeyyātī hatthakukkuccādikukkuccaṃ vinodeyya, sakkaccakāritāya cettha nappamañjeyya.

Ekattamanuyuttoti ekībhāvaṃ anuyutto. Paramatthagarakoti uttamatthagarako. “Sakatthagarako”ti vā pāṭho.

Paṭisallānārāmoti āramaṇaṃ ārāmo, tato tato ārammaṇato paṭisaṃharitvā ekībhāve paṭisallāne ārāmo yassa so paṭisallānārāmo. Assatī bhavēyya. Tasmim ratoti paṭisallānarato. Etehi sīlesu paripūrakāritaṃ dasseti. Taṃ kissa hetu? Sīlavipannassa ekaggaṭāpi na sampajjati. Ajjhattaṃ cetosamathamanuyuttoti attano cittaśamathe yutto. Ettha hi ajjhattanti vā attanoti vā etaṃ ekattaṃ, byañjanaṃ nāma. Bhūmatthe panetaṃ upayogavacanāṃ. Anūti iminā upasaggaṇa yoge siddhaṃ.

Anirākatajjhānoti bahi anihatajjhāno avināsitaññāno vā. Nīharaṇavināsattaññāni idaṃ nirākaraṇaṃ nāma. “Thambhaṃ niraṃkatvā nivātavuttī”tiādīsu cassa payogo daṭṭhabbo. Vipassanāya samannāgatoti sattavidhāya anupassanāya yutto. Sattavidhā anupassanā nāma aniccānupassanā dukkhānupassanā anattānupassanā nibbidānupassanā virāgānupassanā nirodhānupassanā paṭinissaggānupassanāti. Tā visuddhimagge vitthāritā. Byūhetā suññāgārānanti vaḍḍhetā suññāgārānaṃ. Ettha ca samathavipassanāvasena kammaṭṭhānaṃ gahetvā rattindivaṃ suññāgāraṃ pavisitvā nisīdamāno bhikkhu “brūhetā suññāgārāna”nti veditabbo. Ekabhūmakādhībhede pāsāde kurumānopi suññāgārānaṃ brūhetāti daṭṭhabbo.

Sakkaccakārītiādīsu dānādīnaṃ kusalahammānaṃ bhāvanāya puggalassa vā deyyadhammassa vā sakkaccakāritāvasena sakkaccakārī. Assāti bhaveyya. Satatabhāvo sātaccaṃ, sātaccakāritāvasena sātaccakārī. Nirantarakāritāya atṭhitakārī. Yathā nāma kakaṇṭako thokaṃ gantvā thokaṃ tiṭṭhati, na nirantaraṃ gacchati, evameva yo puggalo ekadivasam dānaṃ datvā pūjaṃ vā katvā dhammaṃ vā sutvā samaṇadhammaṃ vā katvā puna cirassaṃ karoti, taṃ na nirantaraṃ pavatteti. So “asātaccakārī, ṭhitakārī”ti vuccati. Yo pana evaṃ na hoti, so atṭhitakārī. Anolīnavuttikoti nirantarakaraṇasaṅkhātassa vipphārassa atthitāya na olīnavuttiko. Anikkhittacchandoti kusalakiriyāya vīriyacchandassa anikkhittabhāvena anikkhittacchando. Anikkhittadhuroti vīriyadhurassa anoropako, anosakkitamānasoti attho.

Appaṭivānīti anivattanaṃ. Adhiṭṭhānanti kusalakaraṇe paṭiṭṭhābhāvo. Anuyogoti anuyuñjanaṃ. Appamādoti satiyā avippavāso.

161. Tandim māyaṃ hassaṃ khiḍḍanti ālasiyañca māyañca hassañca kāyikaṃ vācasikaṃ khiḍḍañca. Savibhūsanti saddhim vibhūsāya.

Rattindivaṃ chakoṭṭhāsaṃ karitvāti purimayāmamajjhimaṃyāmapacchimayāmavasena rattim tayo tathā divāti chabbidhaṃ koṭṭhāsaṃ katvā. Pañcakoṭṭhāsaṃ paṭijaggeyyāti rattim majjhimaṃyamaṃ vissajjetvā avasesapañcakoṭṭhāsesu na niddaṃ okkameyya. Ekakoṭṭhāsaṃ nipajjeyyāti ekaṃ majjhimaṃyamaṃkoṭṭhāsaṃ sato sampajāno nipajjitvā niddaṃ okkameyya.

Idha bhikkhu divasampi pubbaṇhe majjhanhe sāyanheti tayopi divasakoṭṭhāsā gahitā. Caṅkamaṇa nisajjāyāti sakalaṃ divasaṃ iminā iriyāpathadvayeneva viharanto cittassa āvaraṇato āvaraṇīyehi dhammehi pañcahi nīvaraṇehi sabbākusaladhammehi vā. Cittaṃ parisodheyyāti tehi dhammehi cittaṃ visodheyya. Ṭhānaṃ panettha kiñcāpi na gahitaṃ, caṅkamanisajjāsannissitaṃ pana katvā gahetabbameva. Paṭhamaṃ yāmaṃti sakalasmimpi paṭhamayāme.

Seyyanti ettha kāmabhogīseyyā petaseyyā sīhaseyyā tathāgataseyyāti catasso seyyā. Tattha “yebhuyyena, bhikkhave, kāmabhogī vāmena passena senti”ti ayaṃ kāmabhogīseyyā. Tesu hi yebhuyyena dakkhiṇapassena sayāno nāma natthi. “Yebhuyyena, bhikkhave, petā uttānā senti”ti ayaṃ petaseyyā. Appamaṃsalohitattā hi atṭhisāṅghātagaṭṭitā ekena passena sayitum na sakkonti, uttānāva senti. “Sīho, bhikkhave, migarājā dakkhiṇena passena seyyaṃ kappeti...pe... attamaṇo hoti”ti ayaṃ sīhaseyyā. Tejussadattā hi sīho migarājā dve purimāpāde ekasmiṃ pacchimāpāde ekasmiṃ ṭhāne ṭhapetvā naṅguṭṭhaṃ antarasatthimhi pakkhipitvā purimāpādapacchimāpādanaṅguṭṭhānaṃ ṭhitokāsaṃ sallakkhetvā dvinnam purimāpādānaṃ matthake sīsaṃ ṭhapetvā sayati. Divasampi sayitvā pabujjhamāno na utraṃto pabujjhati, sīsaṃ pana ukkhipitvā purimāpādādīnaṃ ṭhitokāsaṃ sallakkheti. Sace kiñci ṭhānaṃ vijahitvā ṭhitaṃ hoti, “nayidaṃ tuyhaṃ jātiyā, na sūrabhāvassa anurūpa”nti anattamaṇo hutvā tattheva sayati, na gocarāya pakkamati. Avijahitvā ṭhite pana “tuyhaṃ jātiyā ca sūrabhāvassa ca anurūpamida”nti haṭṭhatuṭṭho utṭhāya sīhaviṃjambhitaṃ vijambhitvā kesarabhāraṃ vidhunitvā tikkhattum sīhanādaṃ naditvā gocarāya pakkamati. Catutthajjhānaseyyā pana tathāgataseyyāti vuccati. Tāsu idha sīhaseyyā āgatā. Ayañhi tejussadairiyāpathattā uttamaseyyā nāma.

Pāde pādanti dakkhiṇapāde vāmapādaṃ. Accādhāyāti atīdhāya īsaṃ atikkamma

ṭhapetvā. Gopphakena hi goppake, jāṇunā vā jāṇumhi saṅghaṭṭiyamāne abhiñhaṃ vedanā uppajjati, cittaṃ ekaggaṃ na hoti, seyyā aphāsu hoti. Yathā pana na saṅghaṭṭeti, evaṃ atikkamma ṭhapite vedanā nuppajjati, cittaṃ ekaggaṃ hoti, seyyā phāsu hoti. Tena vuttaṃ - “pāde pādaṃ accādhāyā”ti. Sato sampajānoti satiyā ceva sampajānapaññāya ca samannāgato hutvā. Iminā supariggāhakaṃ satisampajāññaṃ kathitaṃ. Uṭṭhānasaññaṃ manasikaritvāti “asukavelāya nāma uṭṭhahissāmī”ti evaṃ uṭṭhānavelāparicchedakaṃ uṭṭhānasaññaṃ citte ṭhapetvā. Evaṃ katvā nipanno hi yathāparicchinna-kāleyeva uṭṭhāti.

Vīriyindriyaniddese cetasiṇṇa idam vīriyassa niyamato cetasikabhāvadīpanatthaṃ vuttaṃ, idaṇhi vīriyaṃ “yadapi, bhikkhave, kāyikaṃ vīriyaṃ, tadapi vīriyasambojjhaṅgo, yadapi cetasiṇṇaṃ vīriyaṃ, tadapi vīriyasambojjhaṅgoti. Iti idaṃ uddeśaṃ gacchatī”ti evamādisu suttesu caṅkamādīni karontassa uppajjanatāya kāyikanti vuccamānampi kāyaviññāṇaṃ viya kāyikaṃ nāma natthi, cetasikameva panetanti dīpetuṃ “cetasiko”ti vuttaṃ. Vīriyārambhoti vīriyasaṅkhāto ārambho. Ayaṇhi ārambhasaddo kamme āpattiyaṃ kiriyāyaṃ vīriye hiṃsāyaṃ vikopaneti anekesu atthesu āgato.

“Yaṃ kiñci dukkhaṃ sambhoti, sabbaṃ ārambhapaccayā;
Ārambhānaṃ nirodhena, natthi dukkhassa sambhavo”ti. -

Ettha hi kammaṃ ārambhoti āgataṃ. “Ārambhāti ca vipphaṇṇā ca hotī”ti ettha āpatti. “Mahāyañña mahārambhā, na te honti mahapphalā”ti ettha yūpussāpanādikiriya. “Ārambhatha nikkamatha, yuñjatha buddhasāsane”ti ettha vīriyaṃ. “Samaṇaṃ gotamaṃ uddissa pāṇaṃ ārambhantī”ti ettha hiṃsā. “Bijagāma bhūtagāmasamārambhā paṭivirato hotī”ti ettha chedanabhañjanādikāṃ vikopanaṃ. Idha pana vīriyameva adhippetam. Tenāha “vīriyārambhoti vīriyasaṅkhāto ārambho”ti. Vīriyaṇhi ārambhanavasena ārambhoti vuccati. Idamassa sabhāvapadaṃ. Kosajjato nikkhamanavasena nikkamo. Paraṃ paraṃ ṭhānaṃ akkamanavasena parakkamo. Uggantvā yamanavasena uyyāmo. Vāyamanavasena vāyāmo. Ussahanavasena ussāho. Adhimattussahanavasena ussoḥhi. Thirabhāvaṭṭhena thāmo. Cittacetasiṇṇaṃ dhāraṇavasena avicchedato vā pavattanavasena kusalasantānaṃ dhāretīti dhiti.

Aparo nayo - nikkamo ceso kāmānaṃ panudanāya. Parakkamo ceso bandhanacchedāya. Uyyāmo ceso oghassa nittharaṇāya. Vāyāmo ceso pāraṃ gamanaṭṭhena. Ussāho ceso pubbaṅgamaṭṭhena. Ussōḥhi ceso adhimattaṭṭhena. Thāmo ceso palighugghāṭanātāya. Dhiti ceso aṭṭhitakāritāyāti.

“Kāmaṃ taco ca nhāru ca, aṭṭhi ca avasissatū”ti evaṃ pavattikāle asithilaparakkamavasena asithilaparakkamatā, thiraparakkamo daḥhaparakkamoti attho. Yasmā panetaṃ vīriyaṃ kusalakammakaraṇaṭṭhāne chandaṃ na nikkhipati, dhuraṃ na nikkhipati, na otāreti na vissajjeti, anosakkita mānasataṃ āvahati, tasmā “anikkhittacchandatā anikkhittadhuratā”ti vuttaṃ. Yathā pana tajjātike udakasambhinnaṭṭhāne dhuravāhagaṇaṃ “gaṇhathā”ti vadanti, so jāṇunā bhūmiṃ uppīletvāpi dhuraṃ vahati, bhūmiyaṃ patituṃ na deti, evameva vīriyaṃ kusalakammakaraṇaṭṭhāne dhuraṃ na nikkhipati paggaṇhāti, tasmā “dhurasampaggāho”ti vuttaṃ. Paggahalakkhaṇe indaṭṭhaṃ kāretīti vīriyindriyaṃ. Kosajje na kampaṭṭi vīriyabalaṃ. Yāthāvaniyyānikakusalavāyāmatāya sammāvāyāmo.

Tandīti jātiālasīyaṃ. Tandīyanāti tandīyanākāro. Tandīmanakatāti tandīyā abhibhūtacittatā. Alasassa bhāvo ālasīyaṃ, ālasīyāyanākāro ālasīyāyanā. Ālasīyāyitassa bhāvo ālasīyāyitattaṃ. Iti sabbehi imehi padehi kilesavasena kāyālasīyaṃ kathitaṃ.

Vañcanikā cariyāti vañcanikā kiriyā. Mā maṃ jaññāti vācaṃ bhāsati jānaṃyeva paṇṇattiṃ vītikkamanto bhikkhu bhāriyaṃ karoti, amhākaṃ pana vītikkamaṭṭhānaṃ nāma natthīti upasanto viya bhāsati. Kāyena parakkamatīti “mayā kataṃ idaṃ pāpakammaṃ mā keci jāniṃsū”ti kāyena vattaṃ karoti.

Vijjāmānadosapaṭicchādanato cakkhumohanamāyā viyāti māyā, māyāvino bhāvo māyāvitā. Katvā pāpaṃ puna paṭicchādanato ati assarati etāya sattoti accasarā. Kāyavācākiriyāhi aññathā dassanato vañcetīti vañcanā. Etāya sattā nikarontīti nikati, micchā karontīti attho. “Nāhaṃ evaṃ karomī”ti pāpānaṃ nikkhipanato nikiraṇā. “Nāhaṃ evaṃ karomī”ti parivajjanato pariharaṇā. Kāyādīhi saṃvaraṇato gūhanā. Sabbato bhāgena gūhanā parigūhanā. Tiṇapaṇṇehi viya gūthaṃ kāyavacīkammehi pāpaṃ chādiyatīti chādanā. Sabbato bhāgena chādanā paricchādanā. Na uttānaṃ katvā dassetīti anuttānīkammaṃ. Na pākaṭaṃ katvā dassetīti anāvīkammaṃ. Suṭṭhu chādanā vocchādanā. Katapāpapaṭicchādanavasena punapi pāpassa karaṇato pāpakiriyā. Ayaṃ vuccatīti ayaṃ katapaṭicchādanalakkhaṇā māyā nāma vuccati. Yāya samannāgato puggalo bhasmāpaṭicchanno viya aṅgāro, udakapaṭicchanno viya khāṇu, pilotikāya paliveṭṭhitaṃ viya ca satthaṃ hoti. Ativelaṃ dantavidamaṃsakaṃ hasatīti pamāṇātikantaṃ dantaṃ vivaritvā paresaṃ dassetvā hāsaṃ somanassaṃ uppādetvā hasati.

Kāyikā ca khiddāti kāyena pavattā kīlā. Eseva nayo vācasikāyapi. Hatthīhipi kīlantīti hatthīhi kīlitatthāya purato dhāvanaādhāvanapiṭṭhanisīdanādikīṭṭhāya kīlanti. Eseva nayo assarathesupī. Aṭṭhapadehi kīlantīti ekekāya pantiyā aṭṭha aṭṭha padāni assāti aṭṭhapadaṃ, tasmīṃ aṭṭhapade. Dasapadehi eseva nayo. Ākāsepīti aṭṭhapadadasapadesu viya ākāseyeva kīlanti. Parihārapathepīti bhūmiyaṃ nānāpathamaṇḍalaṃ katvā tattha pariharitabbapathaṃ pariharantā kīlanti. Santikāyapi kīlantīti santikakīlāya kīlanti, ekajjhaṃ ṭhapitā sārīyo vā pāsāṇasakkharāyo vā acālentā nakheneva apanenti ca upanenti ca. Sace tattha kāci calati, parājayo hotīti.

Khalikāyāti jūtaṃphalake pāsakakīlāya kīlanti. Ghaṭikāyāti ghaṭikā vuccati dīghadaṇḍakena rassadaṇḍakaṃ paharaṇakīlā, tāya kīlanti. Salākahatthenāti lākhāya vā mañjaṭṭhiyā vā piṭṭhodakena vā salākahatthaṃ temetvā “kiṃ hotū”ti bhūmiyaṃ vā bhittiyaṃ vā taṃ paharitvā hatthiassādirūpāni dassentā kīlanti. Akkhenāti guḷena. Paṇkacīrenāti paṇkacīraṃ vuccati paṇṇanālikā, taṃ dhamantā kīlanti. Vaṅkakenāti gāmadārakānaṃ kīlanakena khuddakanaṅgalena. Mokkhacikāyāti samparivattakakīlāya, ākāse vā daṇḍaṃ gahetvā bhūmiyaṃ vā sīsaṃ ṭhapetvā heṭṭhupariyabhāvena parivattantā kīlantīti vuttaṃ hoti. Ciṅgulakenāti ciṅgulakaṃ vuccati tālapaṇṇādīhi kataṃ vātappahārena paribbhamanacakkaṃ, tena kīlanti. Pattāḷhakenāti pattāḷhakaṃ vuccati paṇṇanāḷi, tāya vālikādīni minantā kīlanti. Rathakenāti khuddakarathena. Dhanukenāti khuddakadhanunā. Akkharikāyāti akkharikā vuccati ākāse vā piṭṭhiyaṃ vā akkharajānanakīlā, tāya kīlanti. Manesikāyāti manesikā vuccati manasā cintitajānanakīlā, tāya kīlanti. Yathāvajjenāti yathāvajjaṃ vuccati kāṇakuṇikhujjādīnaṃ yaṃ yaṃ vajjaṃ, taṃ taṃ payojetvā dassanakīlā, tāya kīlanti. Mukhabherikanti mukhasaddena bherī viya vādanaṃ. Mukhālambaranti mukhānulittabherisaddakaraṇaṃ. Mukhaḍḍimanti mukhena

pahatabherisaddakaraṇaṃ. Mukhavalimakanti oṭṭhamamsaṃ jimhaṃ katvā saddakaraṇaṃ. “Mukhatalika”ntipi pāṭho, mukhaṃ parivattetvā dhamanaṃ. Mukhabheruḷakanti mukhena bherivādanaṃ. Nāṭakanti abhinayaṃ dassetvā uggaṇhāpanaṃ. “Naṭṭaka”ntipi pāṭho. Lāpanti ukkuṭṭhitakaraṇaṃ. Gītanti gāyanaṃ. Davakammanti hassakīḷākaraṇaṃ. Ayaṃ vācasikā khiḍḍāti ayaṃ kīḷā vācāya jātā vacīdvāre uppannā.

Kesā ca massu cātiādīsu kesānaṃ kattarikāya ṭhānātirittāni akatvā kattarikāya chedanaṃ massūnaṃ dāṭhikaṃ ṭhapetvā kappāsanañca ekatovaṇḍikādimālā ca mūlagandhādīgandhā ca chavikaraṇavilepanā ca. Gīvādīsu piḷandhanaābharaṇā ca sīsē paṭimuñcanapasādhanaṃ piḷandhanaṃ ca sarīranivāsanaṃ avicitravatthā ca saṃvelliyaṃ bandhanaṃ pasādhanañca. “Parāsana”ntipi pāṭho. Sīsaveṭṭhanapaṭasaṅkhātaveṭṭhanañca.

Ucchādanādīsu mātukucchito nikkhantadāraṇaṃ sarīragandho dvādasamattavassakāle nassati, tesāṃ sarīragandhaharaṇatthāya gandhacuṇṇādīhi ucchādenti, evarūpaṃ ucchādanaṃ na vaṭṭati. Puññavante pana dārake ūrusu nipajjāpetvā telena makkhetvā hatthapādaūrunābhiādīnaṃ saṇṭhānasampādanatthaṃ parimaddanti, evarūpaṃ parimaddanaṃ na vaṭṭati.

Nhāpananti tesāmyeva dāraṇaṃ gandhādīhi nhāpanaṃ. Sambāhananti mahāmallānaṃ viya hatthapāde muggarādīhi paharitvā bāhuvaḍḍhanaṃ. Ādāsanti yaṃkiñci ādasaṃ pariharitum na vaṭṭati. Añjanaṃ alaṅkārañjanaṃ eva. Mālāti baddhamālā vā abaddhamālā vā. Vilepananti yaṃkiñci chavirāgakaraṇaṃ. Mukhacuṇṇakaṃ mukhalepananti mukhe kāḷapīḷakādīnaṃ haraṇatthāya mattikākakkaṃ denti. Tena lohite calite sāsapakakkaṃ denti, tena dose khādite tilakakkaṃ denti, tena lohite sannisinne haliddikakkaṃ denti, tena chavivaṇṇe ārūḷhe mukhacuṇṇakena mukhaṃ cuṇṇenti, taṃ sabbaṃ na vaṭṭati.

Hatthabandhādīsu hatthe vicitrasaṅkhakapālādīni bandhitvā vicaranti, taṃ vā aññaṃ vā sabbampi hatthābharaṇaṃ na vaṭṭati. Apare sikhaṃ bandhitvā vicaranti, suvaṇṇacīrakamuttavāḷīādīhi ca taṃ parikkhipanti, taṃ sabbaṃ na vaṭṭati. Apare catuhatthadaṇḍaṃ vā aññaṃ vā pana alaṅkatadaṇḍakaṃ gahetvā vicaranti, tathā itthipurisarūpādivicittaṃ bhesajjanāḷikaṃ suparikkhittaṃ vāmapasse olaggenti, apare anekacitrakosaṃ atitikhiṇaṃ asim, pañcavaṇṇasuttasibbitaṃ makaradantakādivicittaṃ chattaṃ, suvaṇṇarajatādivicitrā morapiñchādiparikkhittā upāhanā, keci ratanamattāyāmaṃ caturaṅgulavittathaṃ kesantaparicchedaṃ dassetvā meghamukhe vijjulaṃ viya nalāṭe uñhīsapaṭṭaṃ bandhitvā cūḷamaṇiṃ dhārenti, cāmaravālabījaṃ dhārenti, taṃ sabbaṃ na vaṭṭati.

Imassa vā pūtikāyassāti imassa cātumahābhūtamayassa kuṇapasarīrassa. Keḷanāti kīḷāpanā. Parikeḷanāti sabbato bhāgena kīḷāpanā. Gedhitatāti abhikaṅkhitatā. Gedhitattanti giddhabhāvo abhikaṅkhitabhāvo. Capalatāti alaṅkāraṇaṃ. Cāpalyanti capalabhāvaṃ.

Savibhūsantiādīsu vibhūsāya saha savibhūsaṃ. Chavirāgakaraṇasaṅkhātēna parivāreṇa saha saparivāraṃ. Paribhaṇḍēna saha saparibhaṇḍaṃ. Parikkhāreṇa saha saparikkhāraṃ.

162. Āthabbaṇanti āthabbaṇikamantappayogaṃ. Supinanti supinasatthaṃ. Lakkhaṇanti maṇilakkhaṇādiṃ. No vidaheti nappayojeyya. Virutañcāti migādīnaṃ vaṭṭetvā vassitaṃ.

Āthabbaṇikāti parūpaghātamantajānanakā. Āthabbaṇaṃ payojentīti āthabbaṇikā kira sattāhaṃ aloṇakaṃ bhuñjitvā dabbe attharivā pathaviyaṃ sayamānā tapaṃ caritvā sattame divase susānabhūmiṃ sajjetvā sattame pade ṭhatvā hatthaṃ vaṭṭetvā vaṭṭetvā mukhena vijjaṃ parijappanti, atha tesāṃ kammaṃ samijjhati. Evarūpaṃ sandhāya “āthabbaṇaṃ payojentī”ti āha. Tattha payojentīti yuttappayuttā honti. Nagare vā ruddheti nagare samantato rundhitvā āvaritvā gahite. Saṅgāme vā paccupaṭṭhiteti raṇe upagantvā ṭhite. Paccatthikesu paccāmittesūti paṭāṇībhūtesu verisu. Ītiṃ uppādentīti sarīracalanaṃ kampanaṃ, tassa uppādanaṃ karonti. Upaddavanti kāyapīḷanaṃ karonti. Roganti byādhiṃ. Pajjarakanti jaraṃ. Sūlanti uddhumātakaṃ. Visūcikanti vijjhaṇaṃ. Pakkhandikanti lohitaṃ pakkhandaṃ. Karontīti uppādentī.

Supinapāṭhakāti supinabyākaraṇakā. Ādisantīti byākaronti. Yo pubbaṇhasamayaṃ supinaṃ passatītiādīsu accantasamyoge upayogavacanaṃ, pubbaṇhasamayeti attho. Evaṃ vipāko hotīti itṭhāniṭṭhavasena evarūpo vipāko hoti. Avakujja nipannoti adhomukho hutvā nipanno passati. Evaṃ supinapāṭhakā supinaṃ ādisanti.

Taṅca pana supinaṃ passanto catūhi kāraṇehi passati dhātukkhobhato vā anubhūtapubbato vā devatopasaṃhārato vā pubbanimittato vāti. Tattha pittādīnaṃ khobhakaraṇapaccayayogena khubhitadhātuko dhātukkhobhato supinaṃ passati, passanto ca nānāvidhaṃ supinaṃ passati. Anubhūtapubbato passanto pubbe anubhūtapubbaṃ ārammaṇaṃ passati. Devatopasaṃhārato passanto devatānaṃ ānubhāvena ārammaṇāni passati. Pubbanimittato passanto puññāpuññavasena uppajjitukāmassa atthassa vā anatthassa vā pubbanimittabhūtaṃ supinaṃ passati. Tattha yaṃ dhātukkhobhato anubhūtapubbato ca supinaṃ passati, na taṃ saccaṃ hoti. Yaṃ devatopasaṃhārato passati, taṃ saccaṃ vā hoti alikaṃ vā. Kuddhā hi devatā upāyena vināsetukāmā viparītampi katvā dassenti. Yaṃ pana pubbanimittato passati, taṃ ekantasaccameva hoti. Etesaṃ catunnaṃ mūlakāraṇānaṃ saṃsaggabhedaṭṭopi supinabhedo hotiyeva. Taṅca panetaṃ catubbidhaṃ supinaṃ sekkhaputhujjanāva passanti appahīnavipallāsattā. Asekkhā na passanti pahīnavipallāsattā.

Kim panetaṃ passanto sutto passati, udāhu paṭibuddho, udāhu neva sutto na paṭibuddhoti? Kiñcettha - yadi tāva sutto passati, abhidhammavirodho āpajjati. Bhavaṅgacittena hi supati, taṃ rūpanimittādiārammaṇaṃ rāgādisampayuttaṃ vā na hoti, supinaṃ passantassa ca īdisāni cittāni uppajjanti. Atha paṭibuddho passati, vinayavirodho āpajjati. Yañhi paṭibuddho passati, taṃ sabbohārikacittena passati, sabbohārikacittena ca kate vītikkame anāpatti nāma natthi, supinaṃ passantena pana kate vītikkame ekantaṃ anāpatti eva. Atha neva sutto na paṭibuddho passati, ko nāma passati. Evañca sati supinassa abhāvova āpajjati, na abhāvo. Kasmā? Yasmā kapiniddāpareto passati. Vuttañhetā - “majjhūpagato, mahārāja, kapiniddāpareto supinaṃ passatī”ti.

Kapiniddāparetoti makkaṭaniddāya yutto. Yathā hi makkaṭassa niddā lahuparivattā hoti, evaṃ yā niddā punappunaṃ kusalādicittavokiṇṇattā lahuviparivattā. Yassā pavattiyaṃ punappunaṃ bhavaṅgato uttaraṇaṃ hoti, tāya yutto supinaṃ passati.

Tenāyaṃ supino kusalopi hoti akusalopi abyākatopi. Tattha supinante cetiyavandanadhammassavanadhammadesanādīni karontassa kusalo, pāṇātipātādīni karontassa akusalo, dvīhi antehi mutto āvajjanatadārammaṇakkhaṇe abyākatoti veditabbo. Svāyaṃ dubbalavatthukattā cetanāya paṭisandhiṃ ākaḍḍhituṃ asamatto, pavatte pana aññehi kusalākusalehi upatthambhito vipākaṃ deti.

Maṇilakkhaṇādīsu evarūpo maṇi pasatto, evarūpo apasatto, sāmīno ārogyaissariyādīnaṃ hetu hoti, na hotīti evaṃ vaṇṇasaṇṭhānādivasena maṇiādīnaṃ lakkhaṇaṃ ādisantīti attho. Tattha āvudhalakkhaṇanti tṭhapetvā asiādīni avasesaṃ āvudhaṃ. Itthilakkhaṇādīnapi yamhi kule itthipurisādayo vasanti, tassa vuddhihānivaseneva veditabbāni. Ajalakkhaṇādīsu pana “evarūpānaṃ ajādīnaṃ maṃsaṃ khāditabbaṃ, evarūpānaṃ na khāditabba”nti ayampi viseso veditabbo.

Api cettha godhāya lakkhaṇe cittakammaṇiḍandhanādīsipi “evarūpāya godhāya sati idaṃ nāma hoti”ti ayampi viseso veditabbo. Kaṇṇikālakkhaṇaṃ piḍandhanakaṇṇikāyapi gehakaṇṇikāyapi vasena veditabbaṃ. Kacchapalakkhaṇampi godhalakkhaṇasadisameva. Migalakkhaṇaṃ sabbasaṅgāhikaṃ sabbacatuppadānaṃ lakkhaṇavasena vuttaṃ. Evaṃ lakkhaṇapāṭhakā lakkhaṇaṃ ādisantīti evaṃ lakkhaṇasatthavācakaṃ lakkhaṇaṃ ādisanti kathenti.

Nakkhattānīti kattikādīni aṭṭhavīsati nakkhattāni. Iminā nakkhattena gharappaveso kātabboti gehappavesamaṅgalaṃ kātabbāṃ. Makuṭaṃ bandhitabbanti pasādhanamaṅgalaṃ kātabbāṃ. Vāreyyanti “imassa dārakassa asukakulato asukanakkhattena dārikaṃ ānethā”ti āvāhakaṇaṇca “imaṃ dārikaṃ asukassa nāma dārakassa asukanakkhattena detha, evaṃ etesaṃ vuḍḍhi bhavissati”ti vivāhakaṇaṇca vatvā vāreyyasaṅkhātāṃ āvāhavivāhamaṅgalaṃ kātabbanti ādisanti. Bījānīhāroti bījānaṃ vappatthāya bahi nīharaṇaṃ. “Niharo”tipi pāḷi. Migavākkanti idaṃ sabbasaṅgāhikanāmaṃ, sabbasakuṇacatuppadānaṃ rutañāṇavaseneva vuttaṃ. Migavākkapāṭhakāti sakuntacatuppadānaṃ saddabyākaraṇakā. Migavākkaṃ ādisantīti tesāṃ saddaṃ sutvā byākaronti. Rutanti saddaṃ. “Ruda”nti vā pāḷi. Vassitanti vācaṃ. Gabbhakaṇiyyāti vinassamānassa gabbhassa puna avināsāya osadhadānena gabbhasaṇṭhānakārakā. Gabbho hi vātena pāṇakehi kammunā cāti tīhi kāraṇehi vinassati. Tattha vātena vinassante vātavināsaṇaṃ sītaṃ bhesajjaṃ deti. Pāṇakehi vinassante pāṇakānaṃ paṭikammaṃ karoti. Kammunā vinassante pana buddhāpi paṭibāhituṃ na sakkonti. Tasmā na taṃ idha gahitaṃ. Sālākiyanti salākavejjakammaṃ. Sallakattiyanti sallakattavejjakammaṃ. Kāyatikicchanti mūlabhesajjādīni yojetvā kāyatikicchavejjakammaṃ. Bhūtiyanti bhūtavejjakammaṃ. Komārabhaccanti komārakavejjakammaṃ. Kuhāti vimhāpakā. Thaddhāti dārukkhandhaṃ viya thaddhasarīrā. Lapāti paccayapaṭibaddhavadanākaṃ. Siṅgiti maṇḍanapakatikā. Unnaḷāti uggatamānanaḷā. Asamāhitāti upacārappanāsamādhivirahitā.

Na gaṇheyyātiādīsu uddesaggahaṇavasena na gaṇheyya. Sajjhāyavasena na uggaṇheyya. Citte tṭhapanavasena na dhāreyya. Samīpaṃ katvā tṭhapanavasena na upadhāreyya. Upaparikkhāvasena na upalakkheyya. Aññesaṃ vācanavasena nappayojeyya.

163. Pesuṇiyanti pesuññaṃ. Sesaniddeso ca vuttatthoyeva.

164. Kayavikkayeti pañcahi sahadhammikehi saddhiṃ vañcanavasena vā udayapatthanāvasena vā na tiṭṭheyya. Upavādaṃ bhikkhu na kareyyāti upavādakare

kilese anibbattento attani parehi samaṇabrāhmaṇehi upavādaṃ na janeyya. Gāme ca nābhisajjeyyāti gāme ca gihisaṃsaggādīhi nābhisajjeyya. Lābhakamyā janaṃ na lapayeyyāti lābhakāmatāya janaṃ na lapayeyya.

Ye kayavikkayā vinaye paṭikkhittāti ye dānapaṭiggahaṇavasena kayavikkayasikkhāpade na vaṭṭatīti paṭikkhittā, idhādhippetam kayavikkayaṃ dassetuṃ “pañcannaṃ saddhiṃ pattam vā cīvaraṃ vā”tiādimāha. Tattha pañcannaṃ saddhinti pañcahi sahadhammikehi saha. Pañca sahadhammikā nāma bhikkhubhikkhunīsikkhamānasāmaṇerasāmaṇeriyo. Vañcaniyaṃ vāti paṭirūpakam dassetvā vañcaniyaṃ vā. Udayaṃ vā patthayantoti vuḍḍhiṃ patthento vā. Parivattetīti parivattanaṃ karoti.

Iddhimantoti ijghanapabhāvavanto. Dibbacakkhukāti dibbasadisaññācakkhukā. Atha vā dibbavihārasannissayena laddhaññācakkhukā. Paracittavidunoti attano cittaena paresaṃ cittajānanakā. Te dūratopi passantīti ekayojanatopi yojanasatatopi yojanasahassatopi yojanasatasahassatopi cakkavālatopi dvetīṇicattāripañcadasavīsaticattālīsasahassatopi tato atirekatopi cakkavālatopi passantīti dakkhanti. Āsannāpi na dissantīti samīpe tīhitāpi nisinnāpi na paññāyanti. Cetasāpi cittaṃ pajānantīti attano cittaṃ paresaṃ cittaṃ pajānanti. Devatāpi kho santi iddhimantiniyoti devatāpi evaṃ saṃvījjanti ijghanapabhāvavantiniyoti. Paracittaviduniyoti paresaṃ cittaṃ jānantiyo. Oḷārikehi vā kilesehīti kāyaduccaritādikehi vā upatāpehi. Majjhimehi vāti kāmavitakkādikehi vā. Sukhumehi vāti ñātivitakkādikehi vā. Kāyaduccaritādayo kammāpathavasena, kāmavitakkādayo vaṭṭamūlakakilesavasena veditabbā.

Ñātivitakkādīsu “mayhaṃ ñātayo sukhajīvino sampattiyuttā”ti evaṃ pañcakāmaguṇasannissitena gehasannissitapemena ñātake ārabba uppannavitakko ñātivitakko. “Mayhaṃ ñātayo khayaṃ gatā vayaṃ gatā saddhā pasannā”ti evaṃ pavatto pana ñātivitakko nāma na hoti.

“Amhākaṃ janapado subhikkho sampannasasso”ti tuṭṭhamānasassa gehassitapemavasena uppannavitakko janapadavitakko. “Amhākaṃ janapade manussā saddhā pasannā khayaṃ gatā vayaṃ gatā”ti evaṃ pavatto pana janapadavitakko nāma na hoti.

Amarattāya vitakko, amaro vā vitakkoti amaravitakko. Tattha ukkuṭikappadhānādīhi dukkhe nijiṇṇe samparāye attā sukhī hoti. Amaroti dukkarakārikaṃ karontassa tāya dukkarakārikāya paṭisaṃyutto vitakko amarattāya vitakko nāma. Diṭṭhigatiko pana “sassataṃ vadesī”tiādīni puṭṭho “evantipi me no, tathātipi me no, aññathātipi me no, notipi me no, no notipi me no”ti vikkhepaṃ āpajjati, tassa so diṭṭhigatapaṭisaṃyutto vitakko, yathā amaro nāma maccho udaye gahetvā māretuṃ na sakkā, ito cito ca dhāvati gāhaṃ na gacchati, evameva ekasmiṃ pakkhe asaṇṭhahanato na maratīti amaro nāma hoti, taṃ duvidhampi ekato katvā “amaravitakko”ti vuttaṃ.

Parānuddayatāpaṭisaññuttoti anuddayatāpaṭirūpakena gehassitapemena paṭisaṃyutto. Upaṭṭhākesu nandakesu socantesu ca tehi saddhiṃ diguṇaṃ nandati diguṇaṃ socati, tesu sukhitesu diguṇaṃ sukhito hoti, dukkhitesu diguṇaṃ dukkhito hoti. Uppannesu kiccakaraṇīyesu attanā voyogaṃ āpajjati. Tāni tāni kiccāni sādheṇa paññattim vītikkamati, sallekhaṃ kopeti. Yo tasmim saṃsatṭhavihāre tasmim vā voyogāpajjane gehassito vitakko, ayaṃ parānuddayatāpaṭisaññutto vitakko nāma.

Lābhasakkārasilokapaṭisaññuttoti cīvarādīlābhena ceva sakkārena ca kittisaddena ca saddhiṃ ārammaṇakaraṇavasena paṭisaññutto. Anavaññattipaṭisaññuttoti “aho vata maṃ pare na avajāneyyūṃ, na sodhetvā visodhetvā katheyyu”nti evaṃ anavaññātabhāvapatthanāya saddhiṃ uppajjanakavitakko. So tasmīṃ “mā maṃ pare avajāniṃsū”ti uppanne vitakke pañcakāmaguṇasaṅkhātagehanissito hutvā uppannavitakko anavaññattipaṭisaññutto vitakko.

Tatra tatra sajjatīti tesu tesu ārammaṇesu laggati. Tatra tatra gaṇhātīti vuttappakāraṃ ārammaṇaṃ pavisati. Bajjhatīti tehi tehi ārammaṇehi saddhiṃ bajjhati ekibhavati. Anayabyasananti tattha tattha avaḍḍhiṃ vināsaṃ. Āpajjatīti pāpuṇāti.

Āmisacakkhukassāti cīvarādīāmisalolassa. Lokadhammagarukassāti lokuttaradhammaṃ muñcitvā rūpādīlokadhammameva garuṃ katvā carantassa. Ālapanāti vihāraṃ āgatamanusse disvā “kimatthāya bhonto āgatā, kiṃ bhikkhū nimantetuṃ, yadi evaṃ gacchatha, ahaṃ pacchato bhikkhū gahetvā āgacchāmi”ti evaṃ āditova lapanā. Atha vā attānaṃ upanetvā “ahaṃ tisso, mayi rājā pasanno, mayi asuko ca asuko ca rājamahāmatto pasanno”ti evaṃ attupanāyikā lapanāti ālapanā. Lapanāti puṭṭhassa sato vuttappakārameva lapanāṃ.

Sallapanāti gahapatikānaṃ ukkaṇṭhane bhītassa okāsaṃ datvā suṭṭhu lapanā. Ullapanāti “mahākuṭumbiko mahānāviko mahādānapatī”ti evaṃ uddhaṃ katvā lapanā. Samullapanāti sabbato bhāgena uddhaṃ katvā lapanā. Unnahanāti “upāsakā pubbe īdise kāle navadānaṃ detha, idāni kiṃ na dethā”ti evaṃ yāva “dassāma bhante, okāsaṃ na labhāmā”tiādīni vadanti, tāva uddhaṃ uddhaṃ nahanā, veṭhanāti vuttaṃ hoti. Atha vā ucchuhatthaṃ disvā “kuto ābhataṃ upāsakā”ti pucchati. Uccukhettato bhanteti. Kiṃ tattha ucchu madhuranti. Khāditvā bhante jānitabbanti. Na upāsakā “bhikkhusa ucchuṃ dethā”ti vattuṃ vaṭṭatīti yā evarūpā nibbēṭhentassapi niveṭhanakakathā, sā unnahanā. Sabbato bhāgena punappunaṃ unnahanā samunnahanā. Ukkācanāti “etaṃ kulaṃ maṃyeva jānāti, sace ettha deyyadhammo uppajjati, mayhaṃyeva detī”ti evaṃ ukkhipitvā kācanā ukkācanā, uddīpanāti vuttaṃ hoti. Sabbato bhāgena pana punappunaṃ ukkācanā samukkācanā. Anuppiyabhāṇitāti paccayavasena punappunaṃ piyavacanabhaṇanā. Saṇhavācatāti muduvacanatā. Sakhilavācatāti mandapamāṇayuttavacanatā sithilavacanatā vā. Sithilavācatāti alliyavacanatā. Apharusavācatāti madhuravacanatā.

Purāṇaṃ mātāpettikanti pure uppannaṃ mātāpitūnaṃ santakaṃ. Antarahitanti paṭicchannaṃ tirobhūtaṃ. Ñāyāmīti pākaṭo homi. Asukassa kulūpakoti asukassa amaccassa kulapayirupāsako. Asukāyāti asukāya upāsikāya. Maṃ ujjhivāti maṃ vissajjitvā.

165. Payuttanti cīvarādīhi sampayuttaṃ, tadatthaṃ vā payojitaṃ. Imissā gāthāya niddeso sabbo heṭṭhā vuttanayova.

166. Mosavajje na niyyethāti musāvāde na niyyetha. Jīvitenāti jīvikāya.

Saṭhoti asantaguṇadīpanato na sammā bhāsītā. Sabbato bhāgena saṭho parisātho. Yaṃ tatthāti yaṃ tasmīṃ puggale. Saṭhanti asantaguṇadīpanaṃ kerāṭiyaṃ. Saṭhatāti saṭhākāro. Sāṭheyyanti saṭhabhāvo. Kakkaratāti padumanāḷassa viya aparāmasanakkhamo pharusabhāvo. Kakkariyantipi tasseva vevacanaṃ. Parikkhattatā pārikkhattiyanti padadvayena nikhaṇitvā ṭhapitaṃ viya daḷhakerāṭiyaṃ

vuttaṃ. Keci pana “kakkaratāti sambhāvayitvā vacanaṃ. Kakkariyanti sambhāvayitvā vacanabhāvo. Parikkhattatāti alaṅkaraṇākāro. Pārikkhattiyanti alaṅkaraṇabhāvo”ti atthaṃ vaṇṇayanti. Idaṃ vuccatīti idaṃ attano avijjamānaguṇappakāsanalakkhaṇaṃ sāṭṭheyyaṃ nāma vuccati. Yena samannāgatassa puggalassa kucchiṃ vā piṭṭhiṃ vā jānituṃ na sakkā.

“Vāmena sūkaro hoti, dakkhiṇena ajāmigo;
Sarena nelako hoti, visāṇena jaraggavo”ti. -

Evam vuttayakkhasūkarasadiso hoti. Atimaññatīti atikkamitvā maññati.

Kiṃ panāyaṃ bahulājīvoti ayaṃ pana puggalo ko nāma bahulājīvako. Sabbam saṃbhakkhetīti laddhaṃ sabbam khādati. Appapuññoti mandapuñño. Appesakkhoti parivāravirahito. Paññāsampannoti sampannapañño paripuṇṇapañño. Pañhaṃ vissajjetīti pañhaṃ katheti byākaroti.

167. Sutvā rusito bahuṃ vācam, samaṇānaṃ vā puthujanānanti rusito ghaṭṭito parehi tesam samaṇānaṃ vā khattiyādibhedānaṃ vā aññesaṃ puthujanānaṃ bahumpi anittthaṃ vācam sutvā. Na paṭivajjāti na paṭivadeyya. Kiṃ kāraṇā? Na hi santo paṭiseniṃ karonti.

Kakkhaḷenāti dāruṇena. Santoti nibbutakilesā. Paṭiseninti paṭisattum. Paṭimallanti paṭiyodhaṃ. Paṭikaṇṭakanti paṭiveriṃ. Paṭipakkhanti kilesapaṭipakkaṃ, kilesavasena saṅgaṃ na karontīti attho.

168. Etañca dhammamaññāyāti sabbametaṃ yathāvuttaṃ dhammaṃ ñatvā. Vicinanti vicinanto. Santīti nibbutiṃ ñatvāti nibbutiṃ rāgādīnaṃ santīti ñatvā.

Samañcāti kāyasucaritādiṃ. Visamañcāti kāyaduccaritādiṃ. Pathañcāti dasakusalakammapathaṃ. Vipathañcāti dasaakusalakammapathaṃ. Sāvajjañcāti akusalañca. Anavajjañcāti kusalañca.

Hīnapaṇītakaṇhasukkaviññūgarahitaviññūpasatthanti idampi kusalākusalameva.

Tattha kāyasucaritādi samakaraṇato samaṃ. Kāyaduccaritādi visamakaraṇato visamaṃ. Dasakusalakammapathā sugatigamanapathattā pathaṃ.

Dasaakusalakammapathā sugatigamanapaṭipakkhattā apāyagamanapathattā vipathaṃ. Akusalaṃ sadosattā sāvajjaṃ. Kusalaṃ niddosattā anavajjaṃ. Tathā mohena vā dosamohena vā lobhamohena vā sampayuttattā hīnaṃ.

Alobhaadosaamohasampayuttattā paṇītaṃ. Kaṇhavipākattā kaṇhaṃ. Sukkavipākattā sukkaṃ. Buddhādīhi viññūhi garahitattā viññūgarahitaṃ. Tehi eva thomitattā viññūpasatthanti ñātabbaṃ.

169. Kiṃ kāraṇā nappamajjeyya iti ce - abhibhū hi soti gāthā. Tattha abhibhūti rūpādīnaṃ abhibhavitā. Anabhibhūtote tehi anabhibhūto. Sakkhidhammamanītihamaddasīti paccakkhameva anītihaṃ dhammaṃ addakki. Sadā namassa’manusikkheti sadā namassanto tisso sikkhāyo sikkheyya.

Kehici kilesehīti kehici rāgādiupaṭāpakarehi kilesehi. Abhibhosi neti te kilese abhibhavi. Sesam sabbattha pākaṭameva.

Kevalaṃ pana ettha “cakkhūhi neva lolo”tiādīhi indriyaṣaṃvaro, “annānamatho pānāna”ntiādīhi sannidhipaṭikkhepamukhena paccayapaṭisevanasīlaṃ, methunamosavajjapesuṇiyādīhi pātimokkhasaṃvarasīlaṃ, “āthabbaṇaṃ supinaṃ

lakkhaṇa''ntiādīhi ājīvapārisuddhisīlaṃ, ''jhāyī na pādalolassā''ti iminā samādhī,
''vicinaṃ bhikkhū''ti iminā paññā, ''sadā sato sikkhe''ti iminā puna saṅkhepato tissopi
sikkhā, ''atha āsanesu sayanesu, appasaddesu bhikkhu vihareyya, niddaṃ na
bahulīkareyyā''tiādīhi sīlasamādhīpaññānaṃ upakārānupakārasaṅgaṇhanavinodanāni
vuttānīti. Evaṃ bhagavā nimmitassa paripuṇṇapaṭipadaṃ vatvā arahattanikūṭena
desanaṃ niṭṭhāpesi, desanāpariyosāne purābhedaśutte vuttasadisoyevābhisamayo
ahosi.

Saddhammappajjotikāya mahāniddeśaṭṭhakathāya

Tuvaṭṭakasuttaniddeśavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 16. Σχόλια για τη μεγάλη επεξήγηση. 14. Σχόλια για την επεξήγηση της ομιλίας για την ταχύτητα έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org